

Městská knihovna v Praze

Vladař

Niccolò Machiavelli

Praha

2018

e-kniha

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

41 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Městská knihovna v Praze

Vladař

Niccolò Machiavelli

Přeložil Jaroslav Zaorálek

Znění tohoto textu vychází z díla [Vladař](#), jak bylo vydáno v Praze nakladatelstvím Orbis v roce 1940. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Text díla (Niccolò Machiavelli: Vladař), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Neužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 13. 2. 2018.

OBSAH

Machiavelliův list o vzniku „Vladaře“ Francescovi Vettorimu, florentskému vyslanci v Římě	7
VLADAŘ	12
PRVNÍ KAPITOLA Kolik je druhů vlád a jak je jich nabýváno	15
DRUHÁ KAPITOLA O vladařstvích dědičných.....	16
TŘETÍ KAPITOLA O vladařstvích smíšených	17
ČTVRTÁ KAPITOLA Proč se Dariova říše, dobytá Alexandrem, nevzbouřila po Alexandrově smrti proti jeho nástupcům.....	24
PÁTÁ KAPITOLA Jak je třeba vládnouti obcím a státům, které předtím, než jich bylo dobyto, žily podle vlastních zákonů	27
ŠESTÁ KAPITOLA O nových vladařstvích, nabytých vlastními zbraněmi a osobní zdatností.....	29
SEDMÁ KAPITOLA O nových vladařstvích, nabytých cizí silou a štěstím	32
OSMÁ KAPITOLA O těch, kteří se k vládě dostali zločinností.....	38
DEVÁTÁ KAPITOLA O vladařství občanském.....	42
DESÁTÁ KAPITOLA Jak je třeba měřiti síly každého vladařství.....	46
JEDENÁCTÁ KAPITOLA O vladařstvích církevních.....	48
DVANÁCTÁ KAPITOLA Kolik je druhů vojska a o námezdních vojácích	51
TŘINÁCTÁ KAPITOLA O vojácích výpomocných, smíšených a vlastních.....	55
ČTRNÁCTÁ KAPITOLA Jaké jsou vladařovy povinnosti, co se týká vojska.....	59
PATNÁCTÁ KAPITOLA O věcech, pro něž jsou lidé a hlavně vladaři chváleni nebo káráni	62
ŠESTNÁCTÁ KAPITOLA O štědrosti a šetrnosti	64
SEDMNÁCTÁ KAPITOLA O krutosti a vlídnosti, a zdali je lepší býti milován než obáván, nebo naopak	66

OSMNÁCTÁ KAPITOLA Jak mají vladaři držeti dané slovo	69
DEVATENÁCTÁ KAPITOLA Jak je třeba střežiti se opovržení a nenávisti.....	72
DVACÁTÁ KAPITOLA Zdali pevnosti a mnohé jiné věci, jež vladaři často činí, jsou užitečné, nebo škodlivé	81
JEDENADVACÁTÁ KAPITOLA Jak si má počínati vladař, aby nabyl autority	85
DVAADVACÁTÁ KAPITOLA O vladařových ministrech	89
TŘIADVACÁTÁ KAPITOLA Jak je třeba chrániti se pochlebníků	91
ČTYŘIADVACÁTÁ KAPITOLA Proč ztratili italští panovníci vládu....	93
PĚTADVACÁTÁ KAPITOLA Jaký vliv má na lidské věci osud a jak je možné vzepřít se mu	95
ŠESTADVACÁTÁ KAPITOLA Výzva, aby Itálie byla vyrvána a vysvobozena z rukou barbarů	98

Machiavelliův list o vzniku „Vladaře“ Francescovi Vettorimu¹, florentskému vyslanci v Římě

Vážený vyslanče,

milost boží ještě nikdy nepřišla pozdě. Říkám to proto, že jsem měl dojem, jako bych byl nikoli sice nadobro ztratil, přece však jako bych někde zapomněl Vaši přízeň, protože jste mi tak dlouho nepsal; a byl jsem na rozpacích, co asi je toho příčinou. Nedbal jsem žádné z příčin, které mě napadly, vyjma tu, že jste mi přestal psát snad proto, že Vám někdo napsal, že neuchovávám Vaše listy dobře v tajnosti. Ale vím přece, že vyjma Filippa² a Pavla³ je u mne nikdo neviděl. Klid mi vrátil Váš poslední list z 23. minulého měsíce, z něhož s radostí vidím, že konáte svůj úřad pravidelně a pokojně, jen tak stále pokračujte, neboť každý, kdo zanedbává svůj klid pro pohodlí jiných lidí, ztrácí vlastní pohodlí a nikdo mu to nikdy nepřizná k dobru. A protože osud chce všechno dělati sám, je třeba nechat jej, klidně přihlížeti, nedělati mu žádné těžkosti a čekati, až dovolí lidem, aby sami něco dělali. To potom budete moci namáhati se více a všímati si lépe všeho, co se děje, a já budu moci odejít z venkova a přihlásiti se zase k práci. Zatím Vám na oplátku nemohu v tomto listě napsat nic jiného, než jak zde žiji. A uznáte-li, že by stálo za to, vyměnití můj život za Váš, rád bych to udělal.

¹ Francesco Vettori (1474-1539), důvěrný přítel Machiavelliův (byli spolu r. 1507 s poselstvím u císaře Maxmiliána); vyslanec republiky florentské u papeže Lva X. *Pozn. překl.*

² Filippo da Gasavecchia, přítel Machiavelliův i Vettoriův. *Pozn. překl.*

³ Pavel (Pagolo) Vettori, bratr Francesca Vettoriho. *Pozn. překl.*

Žiji zde na statku a od těch posledních událostí, které mě postihly, jsem ve Florencii nebyl všeho všudy ani dvacet dní. Po celý ten čas jsem vlastnoručně lovil kvíčaly. Vstával jsem před úsvitem, nakladl jsem vějičky a potom jsem chodil s celým ran-cem klecí na zádech, takže jsem vypadal jako ten Plautův Geta⁴, když se z přístavu vracel s Amfitryonovými knihami. Ulovil jsem vždycky nejméně dvě, nejvíce šest kvíčal. Tak jsem to dělával po celý měsíc září. Potom tato kratochvíle, třebaže malicherná a podivná, k veliké mé mrzutosti přestala. Jak žiji teď, to Vám hned povím:

Vstávám ráno zároveň se sluncem a jdu do háje, který dávám kácet, a dvě hodiny se tam dívám na práci minulého dne a bavím se s drvoštěpy, kteří vždycky mají nějaké tahanice mezi sebou nebo se sousedy. O tomto háji bych Vám mohl povídat mnoho a mnoho krásných zážitků s Frosinem z Panzana a s jinými, kteří chtěli to dříví. Zvláště ten Frosino si poslal, ačkoli mi o tom vůbec nic neřekl, pro několik sáhů dřeva a při placení mi chtěl srazit deset lir, jež prý jsem mu dlužen již čtyři roky, protože je na mně vyhrál v kartách u Antonia Guicciardiniho. Rozčertil jsem se a chtěl jsem vozku, který přijel pro dříví, udat jako zloděje. Nakonec se do toho vložil Giovanni Machiavelli a smířil nás. Batista Guicciardini, Filippo Ginori, Tommaso del Bene⁵ a někteří jiní koupili ode mne, když začal foukat severák, každý sáh dříví. Slíbil jsem všem a Tommasovi jsem opravdu poslal sáh, ale ve Florencii se sáh scvrkl na půl sáhu, protože jej tam skládal on, jeho žena, služky i děti, takže to vypadalo, jako když řezník žene s pacholky vola na jatky. Když jsem tedy viděl, kdo vlastně na tom vydělává, řekl

⁴ Plautův Geta, postava z Plautovy komedie. *Pozn. překl.*

⁵ Frosino z Panzana, Antonio Guicciardini, Batisto Guicciardini, Filippo Ginori, Tommaso del Bene – Maciavelliiovi sousedé a známí. *Pozn. překl.*

jsem ostatním, že dříví již nemám. A všichni se na mne proto zle mračili; zvláště Batista to počítá mezi státní pohromy.⁶

Z háje odcházím ke studánce a odtud k jednomu ze svých číhadel. Pod paží si nesu buď Danta, nebo Petrarca, nebo některého z těch menších básníků, jako je Tibullus, Ovidius a jiní; čtu si ty jejich milostné vášně a jejich lásky mi připomínají lásku mou. Tou myšlenkou se chvíli těším. Potom vycházím na silnici, do hospody, mluvím s lidmi, kteří tam jdou kolem, vyptávám se, co nového je v jejich kraji, slyším všelijaké věci a všímám si rozmanitých lidských zálib a všelijakých myšlenkových zvláštností. Zatím přijde čas oběda, při němž pojídám s rodinou pokrmy, které mi dovoluje tento chudý stateček a mé skrovné jměníčko. Po jídle se vracím do hospody. Bývá tam obyčejně hostinský, řezník, mlynář, dva vápeníci⁷. S těmi hloupnu celý den při hře v karty nebo v kostky a jsou při tom nesčetné spory a nekonečné hádky s nadávkami; nejednou se popereme o čtyrák a náš křik bývá slyšet až v San Cascianu. Tak vezím v tomto všivém životě až po krk, vystrkuji hlavu z té zatuchlosti, prskám na tu zlobu svého osudu a dívám se, zdali se za to nestydí.

Večer se vracívám domů a vcházím do své pisárny. Na prahu ze sebe shazují všední šaty, zablácené a špinavé, a oblékám si roucha královská a dvorská. A v těchto slušných šatech vcházím do starodávných příbytků starověkých lidí. Jsem od nich přijat vlídně a sytím se pokrmem, který jediný je můj a pro který jsem zrozen. A nestydím se mluvit s nimi a vyptávat se jich na důvody jejich skutků. Odpovídají mi laskavě a celé čtyři hodiny nemám dlouhou chvíli, zapomínám na všechna soužení, nebojím se chudoby a nelekám se smrti: úplně se vžívám do nich. A protože Dante říká, že není vědění bez zapamatování toho, co jsme po-

⁶ Frosino z Panzana, Antonio Guicciardini, Batista Guicciardini, Filippo Ginori, Tommaso del Bene, Machiavelliovi sousedé a známí. *Pozn. překl.*

⁷ (Kdysi) výrobce a podomní obchodník s vápnem. *Pozn. red.*

znali, poznamenal jsem si, co jsem si z rozhovorů s nimi zapamatoval, a složil jsem knížku *De principatibus*.⁸ Zahloubávám se v ní, jak nejvíce mohu, do úvah o tom námětu a rozbírám, co je to vladařství, jaké jsou jeho druhy, jak je jich nabýváno, jak je možné udržet si je a proč bývají ztrácena. A jestliže se Vám kdy líbil nějaký můj rozmarný nápad, tento by se Vám neměl nelíbit; a vladař, zvláště vladař nový, by jej měl přijmouti vládně. Právě proto jej věnuji Jeho Výsosti Giulianovi⁹. Filippo Casavecchia viděl tuto mou práci; bude moci povídat Vám hodně jak o té věci samé, tak o úvahách, jež jsem s ním vedl, třebaže knihu ještě doplňuji a tříbím.

Chtěl byste, vznešený vyslanče, abych zanechal tohoto života a abych přijel užívatí s Vámi života Vašeho. Určitě to udělám, ale teď mě zdržují jisté mé práce, jež dokončím do šesti neděl. Povážlivé se mi zdá, že jsou tam ti Soderini a že bych byl nucen, kdybych tam přijel, navštívit je a mluvit s nimi. Obávám se, že po návratu bych nemohl slézt z koně doma, nýbrž na policii; neboť naše dnešní vláda, třebaže má velmi pevné základy a velikou jistotu, přece jenom je nová, a proto podezírává; kromě toho je tu dosti takových chytráků, kteří se rádi živí na cizí účet a neměli by nic proti tomu, kdybych tentokrát platil já. Zbavte mě, prosím, této obavy; to potom se určitě vynasnažím, vyhledat Vás po řečném čase.

Uvažoval jsem s Filippem o té své knížce, zdali by bylo dobře věnovat ji Jeho Výsosti, nebo ne, a zdali by v kladném případě bylo dobře, abych ji sám zanesl, nebo abych ji poslal Vám. Kdybych ji nevěnoval, obával bych se, že Giuliano nebo někdo jiný to přece jen bude čísti a že to pak se bude za autora této mé namáhavé

⁸ Pozdější název *Il Principe – Vladař*. Pozn. překl.

⁹ Giuliano de' Medici (1479–1516) zatím zemřel, takže Machiavelli věnoval pak *Vladaře Lorenzovi de' Medici*. Pozn. překl.

práce vydávati ten Ardinghelli.¹⁰ Věnovat ji mě ponouká nouze, – protože je mi čím dále tím hůře a dlouho to tak již nemůže trvat, nemám-li pro svou chudobu upadnouti v opovržení, – spolu s přáním, aby pánové Medici použili mých služeb, i kdyby mi pro začátek dali jenom válet balvan; kdybych si je totiž pak nenaklonil, musil bych to přičítati sám sobě. A z té knížky každý, kdo si ji přečte, uvidí, že jsem těch patnáct let, jež jsem strávil studiem státnického umění, ani neprospal, ani neprolelkoval, a každý by měl s radostí použití služeb člověka, který je na cizí útraty plný zkušeností. O mé spolehlivosti by nemělo býti pochybností, protože jsem vždycky věrně plnil své povinnosti, takže mě jistě ani nenapadá učiti se dnes nevěrnosti; a člověk, který byl věrný a poctivý třiačtyřicet let – to je můj věk –, jistě nemůže změnit svou povahu. Ostatně svědkem mé spolehlivosti a poctivosti je má chudoba.

Byl bych proto rád, kdybyste mi ještě napsal, co o tom soudíte, a s tím se Vám poroučím. *Sis felix.*

Dne 10. prosince 1513

Niccolò Machiavelli
ve Florencii

¹⁰ Ardinghelli Piero, florentský prelát, byl tenkrát sekretářem papeže Lva X. Měl pověst intrikána a Machiavelli se obával, aby se Ardinghelli nevydával za autora *Vladaře*. *Pozn. překl.*

VLADAŘ

Niccolò Machiavelli
Vznešenému Lorenzovi de Medici

Ti, kdož touží dosáhnouti přízně nějakého vladaře, přicházejí k němu obyčejně s tím, co mají nejdražšího, nebo s tím, čím se mu doufají nejlépe zavděčiti: proto vidíme, že dostává často darem koně, zbraně, zlatohlav¹¹, drahé kameny a jiné takové ozdobné věci, důstojné vladařské velikosti. Když jsem tedy také já zatoužil představit se Vaší Vznešenosti s nějakým důkazem své oddanosti, nenašel jsem doma nic, co by mi bylo dražšího a čeho bych si vážil tak velice jako znalosti činů slavných mužů, jak jsem je poznal z dlouhé zkušenosti v událostech našich časů a z vytrvalého studia událostí starověkých: tuto svou znalost jsem tedy s velikou pílí promýšlel a zkoumal a teď ji posílám Vaší Vznešenosti shrnutu do malé knížky. A třebaže soudím, že toto dílo není důstojné Vaší Vznešenosti, přece doufám, že Vaše Vznešenost je laskavě přijme, neboť nemohu jí dáti většího daru než možnost pochopiti v nejkratším čase všechno to, co jsem poznal a pochopil v tak mnohých letech a s tak mnohými nesnáze a nebezpečími. A toto dílo jsem nepřikrášlil ani nevyplnil rozvláchnými větami, nabubřelými nebo nádhernými slovy nebo nějakými jinými svůdnostmi a vnějšími ozdobami, jimiž jsou mnozí zvyklí popisovati a přizdobovati svůj námět. Neboť chtěl jsem, aby buď nevyunikalo ničím, nebo aby bylo čtenáři milé toliko pro pravdivost obsahu a vážnost námětu. Ani nechci, aby bylo považováno za domýšlivost, že člověk prostého a nepatrného stavu si troufá uvažovati o vládě knížat a dávat v tom rady: neboť stejně jako ti, kdož kreslí krajiny, se na hory a na vyvýšená místa dívají z údolí a na místa údolní z hor, také ten, kdo chce dobře znáti povahu národů, musí býti vládařem, ale kdo chce dobře znáti povahu vladařů, musí býti člověk prostý. Račiz tedy Vaše Vznešenost přijmouti tento dárek v témž duchu, v jakém jej posílám, aby totiž, bude-li Vaší Vznešeností pilně rozvažován a čten, zjevil jí mou nejvroucnější touhu, aby dosáhla své velikosti, k níž jí předurčuje osud a její znamenité vlastnosti. A skloní-li někdy Vaše Vznešenost z vrcholu své výše oči k těmto nížinám, uvidí, jak nezaslouženě snáším velikou a nepřetržitou nepřízeň osudu.

¹¹ Brokát se zlatými vlákny nebo oděv z něho zhotovený. *Pozn. red.*

PRVNÍ KAPITOLA

Kolik je druhů vlád a jak je jich nabýváno

Všechny státy a všechny vlády, jež měly a mají moc nad lidmi, byly a jsou buď republiky, nebo monarchie. Monarchie jsou buď dědičné, to znamená takové, v nichž členové panujícího rodu jsou vladaři již dlouho, nebo jsou nové. Nové jsou buď úplně nové, jako byl na příklad Milán za Francesca Sforzy, nebo jsou jako nové části připojeny k dědičnému státu vladaře, který jich nabyt, jako na příklad Neapolské království k panství krále španělského. Takto nabytá území jsou buď navyklá žít pod vladařem, nebo si naopak zvykla žít svobodně; a nabýti jich lze buď zbraněmi cizími, nebo vlastními, buď štěstím, nebo osobní zdatností.

DRUHÁ KAPITOLA

O vladařstvích dědičných

Ponechám stranou úvahy o republikách, protože jsem o nich dlouze uvažoval jindy. Budu si všímati jenom vlády monarchické, a rozvíjeje dále hořejší osnovu, pojednám o tom, jak je možné spravovati a uchovati si taková monarchická knížectví. Pravím tedy, že uchovati si státy dědičné a přivyklé rodu svých vladařů je mnohem méně nesnadné, než uchovati si státy nové, neboť stačí neprohřešovati se proti pořádku svých předchůdců a řídit se danými okolnostmi. To potom, je-li vladař aspoň průměrně snaživý, vždycky se udrží u vlády, pakliže ho o ni nepřipraví nějaká mimořádná a příliš silná moc. A i když jí bude zbaven, nabude jí opět, jakmile dobyvatele stihne sebemenší nehoda. Tak máme v Itálii na příklad vévodu ferrarského, který se útokům Benátčanů roku 1484 a útokům papeže Julia II. roku 1510 ubránil jenom proto, že v té zemi vládl odedávna. Neboť vladař dědičný má méně příčin a je méně nucen ubližovati, a je proto více milován. A rozumí se samo sebou a je přirozené, že jeho poddaní jsou mu nakloněni, jestliže neprobouzí nenávisť k sobě nějakými přílišnými neřestmi. Kromě toho starobylost a trvalost vlády činí zbytečnými všelijaké novoty, kdežto každá změna vlády ponechává zárodek změn nových.

TŘETÍ KAPITOLA

O vladařstvích smíšených

Zato však v monarchických státech nových jsou těžkosti. Především, nejde-li o stát úplně nový, nýbrž toliko o připojenou část, takže celek lze pak nazvat státem smíšeným, všelijaké obměny vznikají z té přirozené nesnáze, která se vyskytuje ve všech nových státech a záleží v tom, že lidé rádi mění pána, neboť doufají, že si polepší; v této své naději se chápou zbraní proti svému vladaři, ale mýlí se, neboť zkušenost je pak poučí, že si pohoršili. Toto pohoršení vyplývá z jiné přirozené a samozřejmé nezbytnosti: vladař totiž je nucen své nové poddané utiskovati jak vojenskými posádkami, tak nesčetnými jinými příkořimi, jež s sebou přináší nový výboj. Jsou tedy tvými nepřáteli všichni ti, jimž jsi nějak ublížil při obsazování té nové země; a nemůžeš si uchovati ani přátelství lidí, kteří ti k tomu výboji pomohli, protože jim nemůžeš dáti to, co očekávali, a protože nemůžeš proti nim použítí násilí, neboť jsi jim zavázán. Člověk totiž vždycky, i když má velmi silné vojsko, potřebuje, chce-li vniknouti do nějaké země, přízně domácích lidí. Právě proto Ludvík XII., král francouzský, dobyl rychle Milána a stejně rychle ho pozbyl; a na to, aby mu Milán byl po prvé vzat, stačily vlastní síly Lodovica Sforzy, neboť obyvatelé, kteří Francouzům otevřeli brány, nemohli, když byli zklamáni ve svém mínění a očekávání budoucího dobra, snášeti tlak nového vladaře. Je ovšem pravda, že dovede-li někdo vzbouřivších se zemí po druhé, ztrácí je pak méně snadno; neboť vladař se pak pod záminkou vzpoury bezohledněji zabezpečuje tím, že trestá provinilce, zajišťuje si lidi podezřelé a činí opatření tam, kde cítí slabiny. Tak se stalo, že na to, aby Francie ztratila Milán, stačilo po prvé, aby jediný vévoda Lodovico zabřínkal zbraněmi na milánských hranicích, ale na to, aby ztratila Milán po druhé, bylo již třeba, aby se proti ní postavil celý svět a aby francouzské vojsko bylo na hlavu

poraženo a vyhnáno z Itálie: a to se stalo z příčin zmíněných nahoře. Přece však ztratila Francie Milán jak po prvé, tak po druhé.

O všeobecných příčinách první ztráty jsme již mluvili. Zbývá nám teď podívat se na příčiny ztráty druhé a říci, jaké možnosti zde byly a jak se někdo, kdo by byl býval na místě francouzského krále, mohl v dobytém území udržeti lépe, než to učinil Ludvík XII. Při tom je třeba rozlišovati, zdali dobyté státy, připojené k původnímu dobyvatelovu státu, leží v témž kraji a mluví stejnou řečí, nebo naopak. Pakliže je tomu tak, je velmi snadné udržeti si je, zvláště když nejsou zvyklé žítí svobodně. Aby si je člověk bezpečně udržel v moci, stačí vyhubiti rod vladaře, který tam panoval; neboť uchovají-li se obyvatelům té země v ostatních věcech staré poměry, a protože není různosti místních obyčejů, lidé budou žítí pokojně. Tak jsme to viděli v Burgundsku, v Bretani, v Gaskoňsku a v Normandii, kteréžto země tak dlouho žily v jednom státním svazku s Francií; třebaže jistá rozdílnost jazyková zde je, místní mravy a obyčeje jsou si podobné a snadno se snášejí. Člověk, který získá takové země, musí, chce-li si je udržeti, dbáti dvou věcí: především toho, aby byl vyhuben rod jejich dosavadního vladaře, a za druhé toho, aby neměnil ani jejich zákony, ani jejich daně. To se potom v nejkratším čase stane z dobytých území a z jeho starého státu jediný celek. Když však někdo získá území v kraji odlišném jazykově, zvykově a obyčejově, vznikají potíže a je třeba velikého štěstí a velikého úsilí, má-li si je udržeti. Nejlepší a nejúčinnější cestou k tomu by bylo, kdyby se tam člověk, který jich nabyl, odstěhoval a bydlil tam. To by učinilo výboj bezpečnějším a trvanlivějším. Tak to udělal Turek v Řecku: přese všechna opatření, jež učinil, aby si udržel tuto zemi, nebyl by si ji mohl zachovati, kdyby se tam nebyl odstěhoval. Neboť vladař, který žije v zemi, vidí všechny nepořádky hned v zárodku a může proti nim ihned zakročiti; když tam nežije, dovídá se o nich teprve tenkrát, když jsou již veliké a když je již nelze napravit. Kromě toho není země olupována tvými úředníky a poddaní jsou spokojeni, že nemají se svými stížnostmi k vladaři daleko; ti, kteří chtějí býti dobří, mají o důvod více milovati ho, a ti, kteří chtějí býti špatní, mají o důvod více báti se ho. Kdyby pak

chtěl někdo zvenčí napadnouti takový stát, bude se toho více střežiti. Proto tedy, přebývá-li vladař v nově získané zemi, může ji ztratiti jenom nesmírně nesnadno.

Druhým, ještě lepším prostředkem je poslati na několik míst kolonie, které by byly jakoby klíči té země. Neboť je nezbytné buď toto, nebo vydržovati tam dostatek jízdného a pěšího lidu. Na kolonie neplatí vladař mnoho a posílá je tam a udržuje bez vlastního vydání nebo s vydáním malým. Ublížíje při tom jenom těm, jimž bere pole a pozemky pro nové obyvatele a jichž je nepatrná část obyvatel té země. A protože ti, jimž ubližuje, jsou rozptýleni a zchudlí, nemohou mu nijak škoditi. Všichni ostatní jednak neutrpěli škody, a proto se snadno upokojili, jednak se bojí, aby se něčeho nedopustili a aby se jim za to nestalo stejně jako těm, kteří byli obráni o svůj majetek. Dospívám tedy k závěru, že takové kolonie nic nestojí, jsou věrnější a ubližují méně. Ti pak, kterým bylo ublíženo, nemohou, jak jsem již řekl, škoditi, protože jsou zchudlí a rozptýleni. Jest totiž třeba pamatovati si, že vladař musí poddané buď získati laskavostí, nebo úplně zničiti, a že lidé se za drobná příkoří mstí, ale za těžká nemohou. Musí tedy příkoří učiněné člověku býti tak veliké, aby nebylo třeba obávati se pomsty.

Když však vladař místo kolonií drží v dobyté zemi vojsko, stojí to mnohem více, neboť posádky pohltí všecken příjem z té země, takže výboj se obrací ve ztrátu a vladař ubližuje mnohem více, neboť škodí celé zemi, protože jeho vojsko musí občas měniti posádky: tíživost posádek cítí každý obyvateľ, a každý se proto stává dobyvatelovým nepřitelem; a jsou to nepřátelé, kteří mohou škoditi, protože jsou sice poraženi, ale ještě stále na svých statcích. Je tedy vojenská posádka v každém ohledu stejně nevýhodná, jak výhodná je kolonizace.

Ten, kdo získal zemi, jak jsme již řekli, odlišnou svými mravy od jeho vlastní země, musí se dále státi hlavou a ochráncem méně mocných sousedů, musí se snažiti, aby oslabil nejvlivnější z nich, a musí dbáti, aby tam náhodou nepřišel nějaký cizinec stejně mocný jako on. Neboť vždycky je možné, že ho tam místní nespokojenci povolají buď z přílišné ctižádosti, nebo ze strachu. Aitolové si tak do Řecka povolali Říma-

ny. A také do každé jiné země, kam cizinci přišli, byli povoláni domácím obyvatelstvem. A vždycky je postup ten, že ihned, jakmile do země vnikne mocný cizinec, všichni méně mocní domácí obyvatelé se k němu připojí z nenávisti k tomu, kdo je ovládl. Co se týká těch méně mocných, o nichž jsme svrchu mluvili, snadno je získá na svou stranu, protože se všichni ochotně spojí se státem, jehož dobyl. Jenom toho má dbáti, aby nenabyli příliš mnoho moci a příliš velikého vlivu. A to potom může svými vojenskými silami a za jejich pomoci snadno oslabiti mocné, aby jediným pánem v zemi zůstával on. A kdo si nezařídí dobře tuto věc, brzy ztratí všechno, čeho nabyl, a dokud to bude míti v moci, bude míti nekonečné těžkosti a nesnáze.

Římané v provinciích, kterých nabyli, pilně zachovávali tyto zásady a zakládali kolonie, podporovali méně mocné, ale jenom tak, aby jejich moc nevzrůstala, potlačovali mocné a nedovoľovali, aby v zemi nabývali vlivu mocní cizinci. Jako příklad mi postačí Řecko z časů, kdy bývalo římskou kolonií. Římané tam podporovali Achajce a Aitolý, oslabili vliv Makedonců a vyhnali z Řecka Antiocha; ani zásluhy Achajců a Aitolů je nepřiměly, aby jim dovolili zvětšiti svou moc, ani Filipovo přemlouvání je nikdy nepřivedlo k tomu, aby byli jeho přáteli, dokud ho neoslabili, ani Antiochova moc je nemohla přinutit, aby mu dovolili zakotviti v té zemi. Neboť Římané si v těchto věcech počínali tak, jak by si měli počínati všichni moudří panovníci. Moudrý vladař si musí všímati nejen nepořádků přítomných, nýbrž také budoucích, a musí těmto budoucím s veškerou pilností předcházeti. Neboť všemu, co člověk předvídá zdaleka, lze snadno předejiti, ale čeká-li, až se to k němu přiblíží, lék přijde pozdě, protože chorobu nelze již vyléčiti. Je tomu v těchto věcech stejně, jak lékaři říkají o souchotinách: v zárodku se dají snadno léčiti a nesnadno poznati, časem však, když nebyly poznány a léčeny hned v zárodku, snadné jest poznati je, ale nesnadné léčiti. Stejně je tomu v záležitostech státních: poznává-li vladař již předem (což je dáno jenom člověku prozíravému) zla, která ve státě vznikají, může je vyléčiti rychle; když však, nepoznav je, nechá je vzrůsti tak, že je pak poznává kdekdo, to potom na ně již nemá léku. Proto Římané, protože všechny

těžkosti předvídali, vždycky je předešli a nikdy je nenechali rozrůsti se, ani když je to nutilo nevyhýbati se válce. Věděli totiž, že válce se vyhnouti nelze a že odklad je jenom výhodou pro nepřítel. Proto chtěli válčiti s Filipem a s Antiochem raději hned v Řecku, aby pak nebyli nuceni válčiti s nimi v Itálii; a ačkoli se tenkrát mohli vyhnouti válce jak s Filipem, tak s Antiochem, nechtěli to; nikdy nesouhlasili s tím, co denně slýcháváme z úst dnešních mudrců, že totiž čas přináší dobrou radu, nýbrž měli důvěru ve vlastní zdatnost a moudrost: čas totiž žene před sebou všechno, takže nám může přinésti dobro právě tak jako zlo a naopak.

Ale vraťme se k Francii a zjistíme si, zdali učinila něco z toho, o čem jsme teď mluvili. A nebudu mluvit o Karlovi VIII., nýbrž o Ludvíkovi XII., protože měl kus Itálie v moci déle, takže bylo možné lépe pozorovati, jak si počíná. A tu uvidíte, že dělal pravý opak toho, co je třeba dělati, má-li si vladař udržeti zemi s odlišnými obyčeji a s jiným jazykem. Krále Ludvíka přivolala do Itálie ctižádostivost Benátčanů, kteří tím chtěli získati polovinu Lombardie. Nechci kárati krále pro tento příchod do Itálie nebo pro jeho rozhodnutí, neboť chtěl-li vůbec zakotviti v Itálii, musil, protože tam neměl přátel a protože mu pro Karlovo chování byly zavřeny brány, svá přátelství bráti tam, kde se dalo. A jeho záměr by se mu byl velmi brzy zdařil, kdyby se nebyl dopustil žádné chyby v jiných věcech. Když tedy dobyl Lombardie, brzy nabyl zase oné slávy, kterou tam Karel ztratil. Janov se podrobil. Florentáné se stali jeho přáteli. Markýz mantovský, vévoda ferrarský, Bentivogliové, hraběnka z Forli, pánové faenzský, pesarský, riminský, camerinský a piombinský, obyvatelé Luccy, Pisy a Sieny, a také všichni ostatní si ho předcházeli, aby se stali jeho přáteli. A právě tenkrát mohli Benátčané vidět pošetilost toho svého rozhodnutí, neboť jenom proto, aby dostali dva lombardské kraje, učinili krále pánem nad dvěma třetinami Itálie. A teď uvažte, jak snadno si král mohl v Itálii udržeti svou moc, kdyby se byl řídil svrchu psanými pravidly a kdyby byl poskytl bezpečnost a ochranu všem svým četným italským přátelům; byli slabí a báli se buď papeže, nebo Benátčanů, takže byli nuceni státi na králově straně.

Mohl se tedy s jejich pomocí snadno zabezpečiti proti těm, kteří tam ještě měli moc. Ale Ludvík, sotvaže se dostal do Milána, udělal pravý opak: pomohl papeži Alexandrovi obsadit Romagnu. Neuvědomil si, že tímto rozhodnutím oslabil sám sebe, protože se připravil o spojence a o ty, kteří mu sami padli do náručí, a církvi že posílil, protože k její veliké moci duchovní připojil tak velikou moc světskou. A jakmile učinil tuto první chybu, nezbývalo mu nic jiného než pokračovati v tom, takže mu nakonec, aby zarazil Alexandrovu ctižádostivost a aby se papež nezmocnil také Toskány, nezbylo nic jiného, než aby on sám přišel do Itálie. A ani to mu nestačilo, že papeži pomohl k velikosti a že se připravil o spojence: z touhy po Neapolském království se o ně rozdělil s králem španělským, a tak tam, kde byl dosud jediným pánem v Itálii, přivedl teď společníka, aby ctižádostivci a lidé, kteří s ním nebyli spokojeni, se měli ke komu uchýliti o pomoc; a ačkoli mohl v tom království ponechat krále sobě poplatného, vyhnal ho a uvedl tam člověka, který mohl vypuditi jeho samého. Touha po výbojích je věc docela přirozená a běžná; a vždycky, když lidé o výboje usilovati mohou, bývají za to chváleni, nikoli haněni; ale když nemohou a chtějí nabývati nových úspěchů stůj co stůj, dopouštějí se chyby a jsou hodni hany. Jestliže tedy Francie mohla Neapol napadnouti vlastními silami, měla to udělat, nemohla-li, neměla Neapolské království dělit. A je-li rozdělení Lombardie, na němž se dohodla s Benátčany, hodno omluvy, protože jenom tak mohla Francie zakotviti v Itálii, rozdělení Neapole je dlužno pokárati, protože je nelze omluviti žádnou nezbytností. Dopustil se tedy Ludvík XII. těchto pěti chyb: zničil drobné panovníky; zvýšil v Itálii moc vladaře silného; uvedl do Itálie velmi mocného cizince; neusídlil se tam; neposlal tam kolonisty. Avšak i tyto chyby mohly ještě neuškoditi mu, dokud byl živ, kdyby se nebyl dopustil chyby šesté: že totiž sebral Benátčanům jejich stát. Neboť kdyby nebyl posílil církvi a kdyby nebyl do Itálie přivedl Španělsko, bylo by bývalo rozumné a nutné oslabiti Benátčany; když však učinil ty dvě věci, nikdy neměl přivoliti k jejich úplné zkáze, protože silní Benátčané by vždycky byli každého zdržovali od vpádu do Lombardie; a to jednak proto, že Benátčané by k tomu

nikdy nebyli přivolili, protože pány v Lombardii chtěli býti oni sami, jednak proto, že ti druzí by nikdy nebyli chtěli sebrati ji Francii a dáti ji jim. A napadnouti Benátčany i Francouze zároveň by se nebyli odvážili.

A řekne-li někdo, že král Ludvík postoupil Romagnu Alexandrovi a Neapolské království Španělsku proto, aby se vyhnul válce, odpovím na to důvody, o nichž jsem již mluvil, že totiž nikdy nesmíš trpěti žádný nepořádek jenom proto, aby ses vyhnul válce, protože válce se nikdy nevyhneš, jenom ji odsuneš ve svůj neprospěch. A kdyby někdo namítl, že král slíbil papeži, že pro něho ten výboj podnikne za rozloučení svého manželství a za kardinálský klobouk pro arcibiskupa rouenského, odpovím na to tím, co bude dále řečeno o slibech vladařů, a jak mají býti plněny. Král Ludvík ztratil tedy Lombardii proto, že nezachoval ani jedno z pravidel, jichž dbali jiní, kteří se zmocnili cizích zemí a chtěli si je uchovati. A není to tedy nic divného, nýbrž věc obyčejná a přirozená. Mluvil jsem o tom v Nantes s rouenským arcibiskupem, když Valentino, jak se všeobecně říkalo Cesarovi Borgiovi, synovi papeže Alexandra, obsadil Romagnu. Neboť když mi rouenský kardinál řekl, že Italové nerozumějí válce, odpověděl jsem mu, že Francouzi nerozumějí státnickému umění, protože, kdyby mu rozuměli, nebyli by dovolili, aby církev dosáhla takové moci. A zkušenost ukázala, že k velikosti dopomohla v Itálii církev i Španělsku Francie a že příčinou jejího pádu byli oni. Z toho pak vyplývá základní pravidlo, které někdy nebo jenom zřídka klame: že totiž ten, kdo jinému pomáhá k moci, sám sobě kopá hrob; neboť pomáhá mu k moci buď důmyslem, nebo vojenskou silou, a to obé je podezřelé tomu, komu bylo pomůženo k moci.

ČTVRTÁ KAPITOLA

Proč se Dariova říše, dobytá Alexandrem, nevzbouřila po Alexandrově smrti proti jeho nástupcům

Když se uváží, jak je těžké míti v moci nově nabytý stát, někdo by se mohl diviti, jak to, že Alexander Veliký se stal pánem Asie v několika málo letech a že se celá ta země, když téměř ihned potom zemřel, nevzbouřila, jak by se to zdálo samozřejmé. Jeho nástupci ji přesto podrželi ve své moci a ovládali ji beze všech jiných těžkostí než ty, které vznikly z jejich vlastní ctižádostivosti mezi nimi samými. Na to odpovím, že všechny monarchické říše, pokud jsou známy lidské paměti, jsou ovládány dvěma způsoby: buď v nich vládne panovník a ve vládě mu jenom pomáhají ostatní služebníci, kteří se z jeho milosti a s jeho souhlasem stávají ministry; nebo vládne vladař a spolu s ním šlechta, která má účast ve vládě nikoli z panovníkovy milosti, nýbrž pro starobylost svého rodu. Takoví šlechtici mají vlastní země a poddané, kteří je uznávají za své pány a jsou jim oddáni. Ony státy, v nichž vládne panovník sám, máje ministry pouze k pomoci, mají vladaře autoritativnějšího, protože v jeho zemi není nikdo, kdo by uznával někoho vyššího, než je on; a jsou-li poslušni někoho jiného, poslouchají ho jenom jakožto ministra a úředníka, a nikoli z nějaké zvláštní lásky.

Příkladem těchto dvou rozdílných způsobů vlády je za našich časů turecký sultán a francouzský král. Celá turecká monarchie je ovládána jediným pánem; všichni ostatní jsou jeho služebníci; země je rozdělena na sandžaky a do těch posílá sultán všelijaké správce a sesazuje je a dosazuje podle své libosti. Francouzský král je naproti tomu obklopen

mnohými a starobylými šlechtickými rody, jež jejich poddaní uznávají a milují; tito šlechtici mají své výsady a král jim je nemůže odníti bez vlastního nebezpečí. Kdo tedy uvažuje o těchto dvou státech, vidí, že je těžké dobýti turecké říše, že však jakmile by byla poražena, bylo by velmi snadné udržeti si ji. Příčinou toho, proč by bylo neschopné dobýti turecké říše, je, že dobyvatel nemůže býti do země povolán domácí šlechtou ani nemůže doufati, že mu vzpoura šlechty kolem sultána usnadní jeho podnik, což vyplývá z důvodů již uvedených. Jsou to totiž vesměs jeho otroci a lidé úplně na něm závislí, takže není tak snadné podplatiti je; a i kdyby byli podplaceni, nedalo by se od nich doufati mnoho užitku, protože z důvodů již řečených nemohou za sebou strhnouti obyvatelstvo. Proto tedy ten, kdo útočí na Turecko, musí si uvědomiti, že je najde sjednocené, a musí doufati spíše ve vlastní síly než v cizí nepořádek. Jakmile však by byl sultán přemožen a rozprášen na bitevním poli tak, že by již nemohl shromážďiti nové vojsko, netřeba se již obávati ničeho jiného než panovníkova rodu; jakmile je vyhuben vládnoucí rod, nezbyvá již nikdo, koho by bylo třeba se báti, protože ostatní nemají na obyvatelstvo žádný vliv, a vítěz, stejně jak před vítězstvím nemohl doufati v jejich pomoc, nepotřebuje se jich obávati po vítězství. Naopak je tomu ve státech ovládaných tak jako Francie, protože do Francie můžeš snadno vniknouti, získáš-li na svou stranu některého tamního šlechtice; neboť vždycky se najdou nespokojenci nebo lidé toužící po změně. Takoví ti z důvodů již řečených mohou otevřít cestu do toho státu a usnadniti ti vítězství. Ale vítězství, chceš-li se tam udržeti, s sebou potom přináší nekonečné těžkosti jak s těmi, kteří ti k němu pomohli, tak s těmi, jež jsi utlačil. Nikterak nestačí, když vyhubíš vladařský rod; zbudou ti tam ještě všichni ti šlechtici, vůdcové nových vzpour. A protože je nemůžeš všechny uspokojiti ani vyhladiti, ztratíš ten stát, jakmile se naskytne vhodná příležitost.

Když se teď zamyslíte nad tím, jakého druhu byla říše Dariova, zjistíte, že její vládní forma se podobala vládní formě turecké. Právě proto bylo nezbytné, aby ji Alexander napřed úplně povalil a porazil v bitvě; po tomto vítězství, když byl Darius mrtev, zůstala říše z důvodů,

o nichž jsme již mluvili, bezpečně v Alexandrově moci. A jeho nástupci, kdyby byli zůstali jednotni, mohli bezstarostně užívatí vlády, neboť ani žádné jiné nepokoje nevznikly v té říši než ony, které sami rozpoutali.

Ale státy s takovým zřízením, jaké má Francie, nelze držeti ve své moci tak klidně. Časté vzpoury Španělů, Francouzů a Řeků proti Římanům vznikaly právě z toho, že v těch zemích bylo mnoho šlechtických rodů. Dokud trvala vzpomínka na ně, Římané neměli svou vládu zajištěnu; jakmile však byla mocí a trvalostí římského impéria vzpomínka na ně vyhlazena, Římané se stali bezpečnými vládci. A to potom také Římané, když bojovali mezi sebou, mohli strhnouti každý na svou stranu část těch provincií, podle toho, kolik moci v nich každý nabyt; a provincie, protože rod jejich bývalého pána byl vyhuben, neuznávaly pak nad sebou již nikoho jiného než Římány.

Když se tedy toto všechno uváží, nikdo se již nebude diviti, že Alexander tak snadno držel ve své moci Asii a že jiní si tak nesnadno udržovali to, čeho dobyli – na příklad Pyrrhus a mnozí jiní. Nevyplývalo to z malé nebo veliké osobní zdatnosti vítězovy, nýbrž z rozdílnosti podrobeného státu.

PÁTÁ KAPITOLA

Jak je třeba vládnouti obcím a státům, které předtím, než jich bylo dobyto, žily podle vlastních zákonů

Když jsou nově dobyté státy zvyklé, jak jsem již řekl, žít podle vlastních zákonů a svobodně, je možné uchovati si je v moci trojím způsobem. První je: zničití takový stát. Druhý: dobyvatel se v něm osobně usídlí. Třetí: nechati jej žít podle jeho zákonů, vybíratí od něho pravidelné dávky a jeho správu svěřiti několika málo lidem, kteří by ti uchovali jeho věrnost. Tito lidé totiž, ustanovení dobyvatelem, vědí, že by bez jeho přízně a moci nemohli býti, a proto se budou ze všech sil snažiti, aby jeho vládu v zemi udrželi: a je snadnější udržeti si obec zvyklou žítí svobodně, svěříme-li její správu jejím vlastním občanům než nějakým jiným způsobem. Tak jsou zde na příklad Spartané a Římané. Spartané vytvořili v dobytých Athénách a Thébách vládu několika málo občanů. A přece je ztratili. Římané, aby udrželi ve své moci Capuu, Kartágo a Numantii, úplně je zničili a neztratili je. Řecko si chtěli udržeti v moci podobně, jak je drželi Spartané, totiž tím, že mu dali svobodu a ponechali mu jeho zákony: a nepodařilo se jim to, takže byli nuceni úplně zničití mnoho obcí v té zemi, aby si ji uchovali. Neboť po pravdě řečeno: bezpečně je možné udržeti ve své moci jenom to, co jsme úplně zničili. A kdo se stane pánem země zvyklé žítí svobodně a nezničí ji, ten musí čekat, že ona zničí jeho. Neboť taková země se pro svou vzpouru vždycky může dovolávati jména svobody a svých starobylých zřízení, na něž se nezapomíná ani po dlouhém čase, ani v dobrodiních. A nechť uděláš, co chceš, jestliže obyvatelstvo nerozštěpíš tak, aby v něm nebylo jednoty, nebo jestliže je nerozptýlíš, nikdy nezapomene na svobodu a na ta svá bývalá zřízení, nýbrž naopak při každé

příležitosti se jich bude dovolávat. Tak učinila Pisa po tolika letech, prožitých v porobenosti Florentánům. Když však jsou obce nebo země zvyklé žít pod vladařem a když je jeho rod vyhlazen, to potom, protože jednak jsou zvyklé poslouchati, jednak již nemají bývalého vladaře a na volbě nového panovníka ze svého středu se nedohodnou a svobodně žít neumějí, dlouho jim trvá, než se chopí zbraně, a dobyvatel je může snadněji získati a podrobiti. V republikách však je větší životnost, větší nenávisť, větší touha po odvetě; vzpomínka na bývalou svobodu jim nikdy nedává a nemůže dáti pokoj, takže nejbezpečnější je úplně je zničit nebo se v nich usídliti.

ŠESTÁ KAPITOLA

O nových vladařstvích, nabytých vlastními zbraněmi a osobní zdatností

Nikdo se nediv, že až teď budu mluvit o úplně nových vladařstvích a o vladaři, uvedu vynikající příklady. Lidé totiž téměř vždycky chodí cestami, jež vyšlapali jiní, a napodobují ve svých skutcích jiné lidi, ale není možné chodit přesně v cizích stopách ani dosáhnouti dokonalosti těch, jež napodobuješ. Má proto člověk moudrý chodit vždy cestami, jež vyšlapali mužové velicí, a řídit se příkladem těch, kteří nejvíce vynikli, aby z nich, jestliže nedosahuje jejich dokonalosti, měl aspoň něco. A má si počínati jako ti prozíraví lukostřelci, kteří když se jim místo, na něž chtějí dostřeliti, zdá příliš vzdálené, zamíří vysoko nad cíl, a to nikoli proto, aby šípem dostřelili tak vysoko, nýbrž proto, aby za pomoci té výšky dosáhli cíle. Pravím tedy, že udržeti si vladařství úplně nové, v němž je nový vladař, bývá více nebo méně nesnadné, podle větší nebo menší osobní zdatnosti toho, kdo ho nabyl. A protože již ta skutečnost, že se někdo z prostého člověka stane vladařem, předpokládá buď osobní zdatnost, nebo štěstí, zdá se, že ta nebo ona z těchto dvou věcí částečně zmirňuje mnohé nesnáze. Přece však ten, komu štěstí přálo méně, se u moci udržel lépe. Přispívá k tomu také to, že panovník, protože nemá jiných států, je nucen usaditi se tam osobně.

Ale abychom se dostali k těm, kteří se panovníky nestali šťastnou náhodou, nýbrž osobní zdatností, pravím, že nejznamenitější mezi nimi jsou Mojžíš, Kyros, Romulus, Theseus a jiní. A třebaže o Mojžíšovi se nesmí uvažovat, protože byl pouze vykonavatelem příkazů božích, přece zasluhuje obdiv již pro tu milost, která ho učinila hodným mluvit s bohem. Když však pozorujeme Kyra a jiné, kteří nabyli vlády nebo založili nové státy, vidíme, že všichni jsou hodni obdivu. A když pozorujeme jejich skutky a jednotlivá jejich opatření, nezdají se nám odlišná

od opatření, jež učinil Mojžíš, třebaže měl tak slavného učitele. Když pak zkoumáme jejich skutky a život, vidíme, že osud jim nedal nic jiného než příležitost, která jim poskytla surovinu a možnost, dáti jí takovou formu, jaká se jim zlíbila. Bez té příležitosti by zdatnost jejich ducha byla vyhasla bez užitku; a nebýt jejich zdatnosti, nebyla by příležitost bývala nic platná. Bylo tedy nutné, aby Mojžíš našel izraelský národ v Egyptě zotročen a utištěn, protože jenom z touhy uniknouti porobenosti svolili Izraelité následovati ho. Bylo třeba, aby Romulus byl hned od svého narození vypuzen z Alby, protože jinak by v něm nebyla vznikla touha státi se římským králem a zakladatelem té vlasti. Bylo nutné, aby Kyros našel Peršany nespokojené s vládou Médů a Médy změkčilé a zženštilé dlouhým mírem. Theseus by nebyl mohl dokázati svou zdatnost, kdyby nebyl Athéňany našel rozptýlené. Tyto příležitosti tedy pomohly oněm lidem ke štěstí. A jejich znamenitá osobní zdatnost způsobila, že naskytnuvší se příležitost pochopili a jejich země tím byla proslavena a stala se šťastnou.

Lidé, kteří se stávají podobně jako oni panovníky cestou osobní zdatnosti, nabývají vlády s obtíží, ale snadno si ji udržují. Obtíže, s nimiž nabývají vlády, vyplývají částečně z toho, že jsou, když chtějí založiti stát a zabezpečiti se v něm, nuceni zaváděti nové řády a zákony. Je totiž třeba uvážiti, že nic není tak těžké a tak nejisté, co se týká výsledku, ani tak nebezpečné, jako zaváděti nový státní řád. Neboť nepřáteli takového novotáře jsou všichni ti, kdož měli ze starého řádu prospěch, a toliko vlašnými stoupenci ti, kteří by mohli míti prospěch z řádu nového. Jejich vlašnost vyplývá jednak z obavy před odpůrci, kteří mají prospěch ze starých zákonů, jednak z lidské nedůvěry, protože lidé opravdu nevěří v novou věc dotud, dokud nevidí, jak se osvědčila. Z toho plyne, že nepřátelé nového řádu, kdykoli k tomu mají příležitost, útočí naň se stranickou vášnivostí, kdežto ti druzí jej obhajují jenom vlašně, takže panovník padá zároveň s nimi.

Proto tedy, chceme-li si tuto otázku dobře probrati, je třeba zkoumati, zdali takoví novotáři stojí vlastní silou, nebo jsou-li závislí na jiných, to znamená, zdali jsou, když chtějí zdárně vykonati svůj úkol,

nuceni prositi, nebo zdali na to stačí vlastními silami. V prvním případě dopadnou vždycky špatně a nesvedou nic. Když jsou naopak závislí jenom na sobě a mohou svou vůli vnutit, jenom zřídka nemají úspěch. Právě proto všichni ozbrojení proroci zvítězili a neozbrojení byli zničeni. Neboť kromě toho, co jsme již řekli, povaha národů je nestálá a je sice snadné přesvědčiti je o něčem, ale nesnadné je upevniti je v tom novém přesvědčení. A je proto nutné zařídit si to tak, abys je, když přestanou věřit, k tomu mohl donutiti mocí. Mojžíš, Kyros, Theseus a Romulus by nebyli mohli udržeti dlouho svá státní zřízení, kdyby byli bývali bezbranní. Za našich časů se to stalo Girolamovi Savonarolovi: zhroutil se i se svým novým řádem, jakmile mu široké vrstvy začínaly nevěřit, protože neměl nic, čím by upevnil ty, kteří ještě věřili, a čím by donutil věřiti nevěrce. Je tedy dílo takových lidí velmi obtížné a v cestě jim stojí všechna nebezpečí, jež je třeba překonávati osobní zdatností. Jakmile však je překonali a jakmile, když byli zahubili své závistivé soky, začali býti ctěni, zůstávají mocnými, bezpečnými, váženými a šťastnými.

K těm vznešeným příkladům připojím ještě jeden méně slavný, přece však podobný oněm. Vystačí mi za všechny ostatní podobné: je to Hiero Syrakuský. Ze soukromníka se stal panovníkem syrakuským a ani jemu neposkytla štěstěna více než příležitost. Když totiž Syrakusané byli utiskováni, zvolili si ho za vojenského velitele a v této hodnosti si zasloužil státi se jejich vladařem. Již v životě soukromém byl tak dokonalý, že spisovatelé o něm praví, že mu k vládě nechybělo nic jiného než stát. Hiero zrušil staré vojsko a zřídil nové, zanechal starých přátelství a opatřil si nová, a když pak měl přátele a vojáky opravdu své, mohl na těchto základech postavit každou budovu. Dalo mu tedy hodně práce, než vlády nabyl, ale snadno si ji pak udržel.

SEDMÁ KAPITOLA

O nových vladařstvích, nabytých cizí silou a štěstím

Ti, kteří jenom za pomoci štěstí se stávají ze soukromníků vladaři, dosahují toho s malou námahou, ale u moci se udržují hodně nesnadně. Cestou se nesetkávají s žádnými nesnáze, protože letí na křídlech štěstí, ale všechny možné těžkosti se vyrojí, jakmile jsou u cíle. Tak se děje těm, jimž se vlády dostalo buď za peníze, nebo přízní toho, kdo jim vládu dal, jak se to stalo mnohým v Řecku, v obcích iónských a hellespontských, kde je Darius ustanovil vladaři, aby ty kraje drželi pro jeho bezpečnost a slávu. Podobně se z občanského stavu skrze úplatnost vojska dostali k vládě římských imperátoři. Takoví panovníci jsou úplně závislí na vůli a na štěstí těch, kteří jim k vládě pomohli. Ale cizí vůle a štěstí jsou věci vrtkavé a nestálé. Takoví panovníci nedovedou a nemohou udržeti si moc. Nedovedou proto, že jenom člověk velmi důmyslný a zdatný dovede, když předtím žil vždycky jenom soukromě, na jednu rozkazovat; a nemohou proto, že nemají oddaného a věrného vojska. Dále pak státy, vzniklé rychle, nemohou – stejně jako jiné věci v přírodě, které vznikají a rostou rychle – míti kořeny a kmeny tak silné, aby je nesmetla hned první bouře, pakliže ti, kteří se náhle stali vladaři, nejsou tak silní a zdatní, že dovedou ten dar, který jim štěstí vložilo do klína, ihned upevniti a ochrániti a základy, jež jiní položili dříve, než se stali vladaři, vybudovati dodatečně.

O těchto dvou způsobech, jimiž je možné státi se vladařem buď osobní zdatností, nebo štěstím, chci zde uvést dva příklady z časů, které máme dosud v paměti, totiž Francesca Sforzu a Cesara Borgiu. Francesco se náležitou cestou a za pomoci veliké osobní zdatnosti stal ze soukromníka vévodou milánským. A to, čeho nabyt s nescetnými těžkostmi, držel pak v moci s nepatrnou námahou.

Cesare Borgia, obecně zvaný vévodou Valentinským, nabyt vlády za pomoci štěstí svého otce a ztratil ji, jakmile ztratil štěstí jeho otec. A nezabránil tomu ani tím, že byl velmi snaživý a učinil všechno, co má dělati prozíravý a horlivý člověk, aby pevně zakotvil ve státě, kterého se mu dostalo za pomoci zbraní a štěstí někoho jiného. Neboť, jak bylo již řečeno, ten, kdo si nepostavil základy již předtím, musí je s velikou pílí vybudovati potom, i když s jistou nevýhodou pro stavitele a s nebezpečím pro budovu. Pozorujeme-li tedy, jak horlivě vévoda postupoval, vidíme, že položil již rozsáhlé základy pro svou budoucí moc. Nemyslím, že je zbytečné mluvit zde o nich podrobněji, protože opravdu nevím, jaký lepší vzor bych mohl dáti novému vladaři než příklad vévodovy činnosti: neboť nepřinesly-li mu jeho skutky úspěch, nebyla to jeho vina, nýbrž vina neobyčejné a nesmírné zloby osudu.

Cesarova otce, papeže Alexandra VI., stála jeho touha, aby svého synka – vévodu Valentinského – učinil velikým, mnoho nesnází přítomných i budoucích. Především: neviděl žádnou možnost, jak ho učiniti pánem nějakého státu, který by nebyl majetkem církve, a věděl, že vévoda milánský a Benátčané by mu nedovolili vzít kus církevního státu: Faenza a Rimini byly totiž již pod ochranou Benátčanů. Kromě toho viděl, že italská vojska, zvláště ta, kterých by byl mohl použít, jsou v rukou lidí, kteří se musili obávat papežovy velikosti, takže na ně nemohl spoléhati, neboť byla všechna v rukou Orsinů, Colonnů a jejich spojenců. Nezbyvalo tedy nic jiného než porušiti tento stav a vnésti zmatek a nepořádek do jejich států, aby bylo možné bezpečně se zmocniti jejich části. To mu bylo snadné, protože našel některé Benátčany, kteří z všelijakých jiných důvodů chtěli do Itálie přivolati Francouze. Alexander VI. tomu nejen neodporoval, nýbrž to i usnadnil tím, že rozvázal minulý sňatek krále Ludvíka. Král tedy vtáhl do Itálie za pomoci Benátčanů a se souhlasem Alexandrovým. A sotvaže se dostal do Milána, již dal papeži vojsko na dobytí Romagne. Z obavy před králem se mu Romagna podvolila. Ale když teď vévoda Valentinský nabyt Romagne a Colonnové byli poraženi a když si chtěl Romagnu uchovati a postupovati dále, dvě věci mu v tom bránily: především jeho vojska,

jež se mu nezdála věrná, a za druhé vůle Francie. Orsinovská vojska, jichž používal, ho snadno mohla nechat na holičkách a mohla mu nejen zabránit v dalších výbojích, nýbrž také vzít mu, čeho již nabyl. A král mu mohl udělati totéž. U Orsinů si to uvědomil, když po dobytí Faenzy útočil na Bolognu a viděl je, jak chladně šli do útoku. A smýšlení královo poznal, když dobyl vévodství urbinského a napadl Toskánu: král ho totiž přiměl, aby této výpravy nechal. Tu se vévoda rozhodl, že nebude již závislý na zbraních a na štěstí jiných lidí. Především zeslabil orsinovskou a colonnovskou stranu v Římě, a to tím, že všechny jejich stoupence ze šlechtických kruhů získal na svou stranu, přijav je za velké služné do svých služeb a poctiv je tím, že jim podle jejich schopností svěřil všelijaká velení a vlády. Tím dosáhl, že jejich stranická oddanost v několika málo měsících vyprchala z jejich duší a úplně se přiklonila k vévodovi. Když byl rozptýlil přívržence Colonnů, čekal, až mu vhodná příležitost umožní zničit Orsiny. Naskytla se mu výhodně a on jí využil co nejlépe. Orsini totiž, když si uvědomili – ale pozdě –, že vzrůst vévodovy a církevní moci znamená jejich zkázu, svolali sněm do perugijského Magionu. Tam se zrodila vzpoura Urbina, bouře v Romagni a nesčetná jiná nebezpečí pro vévodu, ale všechna je překonal za pomoci Francouzů. A když svou moc opět upevnil, uchýlil se k lstivým úskokům, protože nedůvěřoval ani Francii, ani jiným cizím silám, a nechtěl již, aby jeho osud závisel na nich. A dovedl své smýšlení utajovati tak obratně, že Orsini se s ním prostřednictvím signora Paula zase smířili. Vévoda, aby Paula upokojil, neopominul žádnou laskavost a daroval mu peníze, roucha i koně, až je jejich bláhovost přivedla do Sinigaglie do jeho rukou. Když tedy zničil tyto vůdce a udělal si z jejich stoupenců přátele, vévoda položil velmi dobré základy své moci, neboť měl celou Romagnu s vévodstvím urbinským a získal si náklonnost Romagne a všeho obyvatelstva, protože již začalo pociťovati blahobyť.

A protože také tato stránka vévodovy činnosti je hodna pozornosti a toho, aby ji jiní napodobili, nechci ji nechat bez povšimnutí. Když vévoda dobyl Romagne, zjistil, že ji ovládají neschopní pánové, kteří své poddané spíše sami olupovali, než aby je udržovali v bázni, a dávali

jim příklad nikoli sjednocenosti, nýbrž nesvornosti, takže ta země byla plná krádeží, hádek a všech jiných zpupností.

Usoudil tedy, že je nezbytné dáti jí dobrou správu, má-li býti opět uklidněna a vychována k tomu, aby byla poslušná vládní moci. Postavil jí proto v čelo messera Remirra de Orco, muže nelítostného a rázného, a dal mu největší moc. Orco přivedl zemi v krátkém čase opět ke klidu a k sjednocenosti a velmi se tím proslavil. Potom však vévoda usoudil, že není třeba přísnosti tak veliké, protože se obával, že by mohla probouzeti nenávist. Zřídil proto v zemi civilní soud s vynikajícím předsedou a každé město tam mělo svého zástupce. A protože věděl, že Orcovy přísnosti tam zplodily jistou nenávist proti němu, aby od ní očistil mysl obyvatelstva a aby si je úplně naklonil, chtěl dokázati, že došlo-li k nějakým krutostem, nepošlo to z něho, nýbrž z drsné povahy jeho úředníka. Pod touto záminkou ho tedy dal jednoho rána položit v Ceseně na náměstí, rozřátého ve dva kusy, s kusem dřeva a se zakrvaveným nožem po boku. Toto strašné divadlo způsobilo, že obyvatelstvo bylo nějaký čas uspokojeno a ohromeno.

Ale vraťme se k tomu, z čeho jsme vyšli. Když tedy vévoda byl již dosti mocný a když se částečně zabezpečil proti přítomným nebezpečím tím, že se podle své potřeby vyzbrojil a že z valné části zničil vojška, jejichž blízkost mu mohla škoditi, zbývalo mu, chtěl-li ve výbojích pokračovati, ohlížeti se ještě na francouzského krále. Věděl totiž, že král, když si teď – pozdě – uvědomil svou chybu, mu to jistě nestrpí. Začal proto hledati nové spojence a kolísati v přátelství s Francií, když Francouzi táhli k Neapolskému království proti Španělům, obléhajícím Gaetu. Zamýšlel totiž zabezpečiti si Španěly a to by se mu brzy bylo podařilo, kdyby nebyl Alexander umřel.

Takto tedy si počínal, co se týkalo záležitostí přítomných. Ale co se týkalo budoucích, byl nucen obávati se, že nový nástupce na trůně církve mu nebude nakloněn a že bude hleděti vzíti mu to, co mu dal Alexander. Tomu chtěl zabrániti čtverým způsobem. Především chtěl úplně vyhubiti rody těch pánů, jež oloupil, aby tím papeži vzal tuto záminku. Za druhé chtěl získati na svou stranu všechny římské šlechtice,

jak o tom byla již řeč, aby s nimi mohl papeže držeti na uzdě. Za třetí chtěl v kolegiu získati co nejvíce kardinálů pro sebe. Za čtvrté chtěl ještě před papežovou smrtí nabýti takové moci, aby vlastními silami mohl odolati prvnímu náporu. Z těchto čtyř věcí dosáhl, když Alexander umřel, tři a čtvrtou téměř dokončil, neboť z oloupených pánů povraždil již všechny, jež se mu podařilo dostihnouti, a jenom velmi málo se jich zachránilo. Římskou šlechtu získal na svou stranu, v kardinálském kolegiu měl většinu, a co se týká nových výbojů, měl v plánu státi se pánem Toskány, Perugii a Piombino měl již v moci a Pisu vzal do své ochrany. A protože Francie se již nepotřeboval obávati (a to nepotřeboval, protože Španělé již sebrali Francouzům Neapol, takže jak jedni, tak druzí byli nuceni usilovati o jeho přátelství), byl by se Pisy zmocnil obratem ruky. To potom by se Lucca a Siena byly ihned podrobily jednak ze žárlivosti na Florentány, jednak ze strachu, a Florentané by nebyli měli možnost, zabrániti tomu. A kdyby se mu to bylo podařilo (a bylo by se mu to podařilo téhož roku, kdy Alexander umřel), byl by pak měl takovou moc a slávu, že by se byl udržel vlastními silami a nebyl by již závislý na štěstí a na vojenské moci jiných, nýbrž jenom na vlastní síle a zdatnosti. Ale Alexander umřel již za pět let potom, kdy vévoda po prvé vytasil meč. Nechal ho s upevněnou vládou toliko v Romagni, se vším ostatním ve vzduchu, mezi dvěma velmi mocnými nepřátelskými vojsky a na smrt nemocného. Přesto byla ve vévodovi taková dravost a taková zdatnost, tak dobře věděl, jak jsou lidé získávání a ztraceni, a tak pevné byly základy, jež si v tak krátkém čase vybudoval, že by byl odolal všem nesnázím, kdyby nebyl měl na krku ta cizí vojska nebo kdyby byl zdrav. A že jeho základy byly dobré, to je viděti z toho, že Romagna na něho čekala přes měsíc, v Římě měl tak pevné postavení, že Baglioni, Vitelli a Orsini, třebaže přispěchali do Říma, nic proti němu nezmohli, a i když nemohl dáti zvoliti papežem, koho by byl chtěl, přece mohl aspoň to, aby nebyli zvoleni lidé, jež nechtěl. Ale kdyby byl býval při Alexandrově smrti zdrav, všechno mu bylo snadné. A v těch dnech, kdy byl zvolen Julius II., mi řekl, že si promyslel všechno, co by se mohlo státi po otcově smrti, a na všechno že byl připraven,

jenom to ho nikdy ani nenapadlo, že v čas otcovy smrti bude také on sám na smrt nemocen.

Když tedy shrnu všechny vévodovy skutky, nedovedl bych mu vytýkati nic. Naopak, zdá se mi, jak jsem již řekl, dobré, postaviti ho za vzor všem těm, kteří se štěstím nebo zbraněmi dostali k vládě. Neboť vévoda s tou svou odvahou a s tím svým vysokým cílem nemohl jednati jinak. Proti jeho záměrům se postavila jenom krátkost Alexandrova života a jeho nemoc. Každý tedy, kdo považuje ve svém novém vladařství za nezbytné zabezpečiti se před nepřáteli, získati přátele, vítěziti silou nebo lstí, býti milován i obáván národy a následován i ctěn vojáky, vyhubiti ty, kteří mu mohou nebo jsou nuceni škoditi, obnoviti na nový způsob bývalé řády, býti přísným i laskavým, velkomyslným i štědrým, zbaviti se nevěrného vojska a vytvořiti si nové, uchovati si přátelství králů a knížat tak, aby byli nuceni pomáhati mu ochotně nebo škoditi bázlivě – každý takový by sotva kde našel vhodnější vzory než skutky tohoto vévody. Vytýkati mu lze jenom to, že dal za papeže zvoliti Julia II., protože to pro něho byla volba špatná. Nemohl sice, jak bylo již řečeno, dosaditi na papežský trůn, koho by byl chtěl, ale mohl zabrániti, aby nebyl zvolen ten, koho by byl nechtěl. Neměl proto nikdy svoliti, aby se papežem stal některý z kardinálů, jimž ublížil nebo kteří, když se stali papeži, právem se ho mohli obávati. Neboť lidé škodí buď ze strachu, nebo z nenávisti. Ti pak, kterým ublížil, byli mezi jinými San Piero ad Vincula, Colonna, San Giorgio, Ascanio; všichni ostatní se ho, kdyby se byli stali papeži, právem mohli obávati vyjma arcibiskupa rouenského a Španěly: tito proto, že byli jeho krajané a byli si navzájem zavázáni, onen pak pro svou moc, neboť měl na své straně francouzské království. Měl tedy vévoda dáti zvoliti papežem především některého Španěla nebo měl, když to nebylo možné, svoliti, aby se papežem stal arcibiskup rouenský, a nikoli San Piero ad Vincula. Neboť mýlí se, kdo myslí, že vynikající lidé zapomínají pro nová dobrodiní na staré křivdy. Pochybil tedy vévoda v teto volbě, neboť stala se příčinou jeho konečné záhuby.

OSMÁ KAPITOLA

O těch, kteří se k vládě dostali zločinností

Protože však lidé se ze soukromníků stávají vladaři ještě dvěma způsoby, jež nikterak nelze přisuzovati štěstí nebo osobní dokonalosti, nezdá se mi vhodným pominouti je mlčením, třebaže o druhém z nich by se dalo podrobně uvažovati tam, kde by se pojednávalo o republikách. Jsou pak ty dva způsoby tyto: když někdo dosáhne vladařství nějakou cestou zločinnou nebo podlou a když se soukromý občan stane vladařem ve své vlasti na přání svých spoluobčanů. A protože zde mluvím o prvním z těch dvou způsobů, ukáži toho dva příklady, jeden starý a jeden nový, jinak však nebudu podrobně rozbíratí tuto věc, neboť soudím, že uvedené příklady dostatečně poučí každého, kdo by potřeboval napodobiti je.

Sicilský Agathokles se stal syrakuským králem ze stavu nejen soukromého, nýbrž nepatrného a nízkého. Narodil se jako syn nějakého hrnčíře a jeho život byl na všech stupních jeho osudů zločinný. Přitom však slučoval své zločinnosti s takovou zdatností duševní i tělesnou, že se jako voják postupně dostal až k hodnosti syrakuského prétora¹². Když byl ustanoven prétozem, usmyslil si, že se chce státí vladařem a že bude násilím a bez jakýchkoli závazků míti v moci to, co mu bylo dáno dobrovolně. Dorozuměv se o tomto svém plánu s kartaginským Hamilkarem, jenž tábořil se svým vojskem na Sicílii, svolal jednou syrakuský národ a senát, jako kdyby se měli poraditi o věcech týkajících se republiky, a jeho vojáci povraždili na dané znamení všechny senátory a nejbohatší občany. Po jejich smrti se zmocnil vlády a držel ji bez sebemenšího odporu obyvatel. A třebaže ho Kartáginci dvakrát porazili

¹² Nejvyšší státní nebo soudní úředník ve starověkém Římě. *Pozn. red.*

a nakonec oblehli, nejenže své město uhájil, nýbrž ponechav na jeho obranu část svého mužstva, s ostatním napadl Afriku a v krátkém čase vysvobodil Syrakusy z obležení a přivedl Kartágince do největší tísně: byli nuceni dohodnouti se s ním, ponechati mu Sicílii a spokojiti se s Afrikou. Kdo by tedy pozoroval skutky a schopnosti tohoto vladaře, neviděl by nic nebo jenom málo, co by bylo možné přisuzovati štěstí, protože jak bylo již řečeno, nedosáhl vlády přízní někoho jiného, nýbrž vojenskou hodností, již nabyt s nesčetnými potížemi a nebezpečími, a vládu si pak udržel mnohými odvážnými a nebezpečnými akcemi. Nelze ovšem nazvati ctností povraždění spoluobčanů, zradu na přátelích, věrolomnost, nelítostnost a neznabožství; vším tím lze sice nabýti vlády, ale beze slávy. Jenže vidíme-li, jak udatně Agathokles vstupoval do nebezpečí a unikal z nich a jak statečně snášel a překonával všechna protivenství, nevíme, proč by měl býti považován za horšího než kterýkoli jiný i nejznamenitější vojevůdce. Nicméně jeho divoká krutost a nelidskost spolu s nesčetnými zločinnostmi nedovolují, aby byl oslavován jako jiní nejznamenitější lidé. Jeho úspěch nemůže tedy býti přisuzován štěstí nebo ctnostné zdatnosti, protože ho dosáhl bez nich.

Za našich časů, za vlády Alexandra VI., Oliverotto da Fermo, osiřevší před mnohými lety, byl vychován strýcem z matčiny strany jménem Giovanni Fogliani a v prvních letech svého jinošství byl dán na vojnu k Paolovi Vitellimu, aby se v tomto řemesle vyučil a dosáhl nějaké vynikající vojenské hodnosti. Když potom Paolo umřel, sloužil pod velením jeho bratra Vitellozza a v nejkratším čase se stal jedním z nejlepších lidí v jeho vojsku, protože byl chytrý a čilý duševně i tělesně. Protože však se mu zdálo, že je zrozen pro něco vyššího než jiní, usmyslil si, že se za pomoci Vitellozzovy a několika občanů z Ferma, jimž porobenost jejich vlasti byla milejší než její svoboda, zmocní města Ferma. Napsal tedy Giovannovi Foglianimu, že chce po tolikaleté nepřítomnosti přijet podívat se na něho a na jeho město a poohlédnouti se po svém dědictví. A protože po celý ten čas usiloval jenom o čest a slávu, přijede, aby jeho spoluobčané viděli, že ta léta nepromarnil, slavně a v doprovodu jednoho sta přátel a sluhů na koních. Prosil proto strýce, aby las-

kavě zařídil, aby ho Fermané přijali se ctí; to že nebude ke cti jenom jemu, nýbrž také Giovannovi, protože byl jeho pěstounem. Giovanni Fogliani tedy neopominul vykonati všechno, oč ho synovec požádal: dal ho se ctí uvítati fermskýmí občany a ubytoval ho ve svých domech. Oliverotto tak strávil několik dní a vyčkával, až bude připraveno všechno, čeho bylo třeba k jeho chystané ničemnosti. Potom vystrojil slavnou hostinu a pozval na ni Giovanna Foglianiho a všechny fermské předáky. A když byl skončen kvas a jiné kratochvíle, obvyklé při takových hostinách, Oliverotto úmyslně přivedl řeč na vážné věci a rozhovořil se o velikosti papeže Alexandra a jeho syna Cesara a o jejich výbojích; když pak Giovanni a jiní odpovídali na tyto úvahy, Oliverotto náhle vstal, řekl, že o takových věcech je radno mluvití někde v ústraní, a odešel do místnosti, kam za ním vešel také Giovanni a všichni ostatní občané. Ale ještě než usedli, z tajných úkrytů vyskočili vojáci a povraždili Giovanniho i všechny ostatní. Po tomto krveprolití vsedl Oliverotto na koně, rychle projel městem a oblehl v paláci nejvyšší úřad. Strach je donutil uposlechnouti ho a utvořiti vládu, jejíž hlavou učinil sám sebe. A když pobil všechny, kteří byli nespokojeni a mohli mu proto škoditi, upevnil svou vládu novými civilními i vojenskými řády, takže během toho roku, v němž držel vládu, nejen byl bezpečen v městě Fermu, nýbrž stal se také nebezpečným všem svým sousedům. A dobýti jeho města by bývalo stejně nesnadné jako dobýti města Agathoklova, kdyby se nebyl dal ošáliti Cesarem Borgiou tenkrát, když se v Sinigaglii, jak bylo již řečeno, zmocnil Orsinů a Vitellů; tamtéž zajal také Oliverotta rok po spáchané strýcovraždě a spolu s Vitellozzem, jenž býval jeho učitelem v udatnosti i zločinnosti, byl pak Oliverotto uškrcen.

Někdo se bude možná diviti, jak to, že Agathokles a jiní jemu podobní mohli po těch svých nesčetných zradách a krutostech dlouho bezpečně žítí ve své vlasti, že se ubránili všem vnějším nepřátelům a že jejich občané proti nim nikdy nekuli pikle, ačkoli mnozí jiní si krutostí nemohli udržeti vládu ani za časů mírových, tím méně tedy za nejistých časů válečných. Myslím, že příčinou toho je, užívá-li se ukrutnosti špatně, nebo správně. Správně užitými ukrutnostmi (dá-li se vůbec o ukrut-

nostech mluvit jako o něčem správném), lze nazvat ty, které jsou spáchány jenom jednou a proto, že jsou nezbytné pro zachování vlády, a pak se již neopakují, nýbrž obracejí se v co největší prospěch poddaných. Špatné užité jsou ty, kterých i když jich zprvu bylo málo, časem spíše přibývá, než aby přestaly. Ti, kteří se budou řídit způsobem první, mohou si svou vládu s pomocí boží a lidskou nějak uhájiti, jak to učinil Agathokles. Ti druhí se nemohou udržeti u moci. Z toho je třeba si zapamatovati: ten, kdo se zmocňuje vlády, musí všechny ukrutnosti vykonati najednou, aby se k nim nemusil vraceti denně a aby mohl tím, že je již neopakuje, upokojiti lidi a získati si jejich náklonnost dobrými skutky. Kdo si z bázlivosti nebo pro zlé rady počíná jinak, je stále nucen držeti nůž v ruce a nikdy nemůže spoléhati na své poddané, protože poddaní mu nemohou důvěřovati pro jeho neustálé a nepřetržité krutosti. Neboť křivdy mají býti učiněny najednou, aby je bylo cítiti méně dlouho, a aby proto nadělaly méně škod. Dobrodiní mají naopak býti udělována pozvolna, aby je bylo cítiti déle. A především má vladař žíti se svými poddanými tak, aby ho žádné náhodné události, ať již špatné, nebo dobré, nenutily měniti své chování. Neboť přísnost, vynucená těžkostmi, přichází vždy pozdě, a dobro, které pak konáš, ti nic nepomáhá, protože je považováno za vynucené a nepřinese ti žádný prospěch.

DEVÁTÁ KAPITOLA

O vladařství občanském

Ale přistupme k druhému způsobu, totiž k tomu, když se prostý občan stane vladařem ve své vlasti nikoli zločinností nebo nějakým jiným habebným násilím, nýbrž přízní svých spoluobčanů. Takové vladařství lze nazvati občanským a k tomu, aby ho bylo dosaženo, není třeba dokonalé osobní zdatnosti nebo dokonalého štěstí, nýbrž spíše vychytralosti, podporované štěstím. Tohoto vladařství je tedy možno dosáhnouti buď přízní lidu, nebo přízní předáků; neboť v každé obci jsou ty dva rozdílné náladové proudy, vznikající z toho, že lid touží nebýti ovládán a utiskován předáky a předáci touží ovládati a utiskovati lid. Z těchto dvou tužeb vzniká v obcích jeden z těchto tří výsledků: buď vlada jednoho člověka, nebo svoboda, nebo anarchie. Samovládu dosazuje buď lid, nebo předáci, podle toho, jaký důvod k tomu má ta nebo ona strana. Když totiž vlivní předáci vidí, že již nemohou odolávati lidu, začnou vynášeti znamenitost některého ze svého středu a učiní ho vladařem, aby mohli v jeho stínu ukájeti své choutky. Lid zase vychvaluje znamenitost některého svého člověka, když vidí, že již neodolá mocným předákům, a učiní ho vladařem, aby byl chráněn jeho autoritou.

Ten, kdo se dostane k vládě za pomoci předáků, udrží se u moci s většími nesázemi než ten, kdo se stane vladařem za pomoci lidu, neboť v prvním případě je sice vladařem, ale má kolem sebe mnohé, kteří se považují za jemu rovné, takže nemůže jednati a poroučeti, jak by chtěl. Ten však, kdo se k vládě dostane z přízně lidu, je na trůně sám a nemá kolem sebe nikoho nebo jenom velmi málo těch, kdož nejsou ochotni poslouchati. Kromě toho není možné vyhověti mocným předákům čestně a tak, aby nebylo ublíženo jiným, je však možné vyhověti lidu, neboť touhy lidu jsou čestnější než přání šlechty a boháčů: tito chtějí utiskovati, kdežto lid jenom touží, aby nebyl utiskován. K tomu

přistupuje dále, že před nepřátelským lidem se vladař nemůže zabezpečiti, protože je příliš početný, kdežto proti předákům se zabezpečiti může, neboť je jich málo. Nejhorší, co může vladař čekati od nepřátelského lidu, je, že od něho bude opuštěn, kdežto u nepřátelských předáků se musí obávati nejen, že ho opustí, nýbrž také, že s ním budou bojovati. Neboť jsouce prozíravější a prohnanější, zachraňují se vždycky zavčas a vyhledávají přízeň toho, o kom doufají, že zvítězí. Vladař je také nucen žítí stále mezi tímž lidem, může se však docela dobře obejítí bez stále týchž předáků, protože si jich denně může nadělati nových, kolik chce, a kdykoli se mu zlíbí, může jim odnímati nebo dávatí vliv a moc.

A abych tuto věc lépe objasnil, pravím, že předáky je třeba posuzovati hlavně z dvojí stránky: zdali totiž se ve svém jednání spravují tak, že svůj osud úplně spojí s osudem tvým, nebo naopak. Ty, kteří to činí, nejsou-li hrabiví, je třeba ctítí a milovati, ty pak, kteří to nečiní, je třeba posuzovati dvojmým způsobem: buď to dělají z malomyslnosti a z vrozené zbabělosti, a to potom jich musíš použítí, hlavně těch, kteří jsou dobrými rádci, neboť za časů příznivých jsou ti ke cti a za časů zlých se jich nepotřebuješ obávati. Když však k tobě nepřilnou úmyslně a ze ctižádosti, je to znamení, že myslí více na sebe než na tebe, a před takovými se vladař musí mítí na pozoru a musí se na ně dívati jako na zjevné nepřátele, protože v čas protivenství vždycky budou pomáhati k jeho zkáze.

Musí tedy ten, kdo se stane vladařem z přízně lidu, uchovati si jeho přátelství. A to mu bude snadné, protože lid nežádá nic jiného, než aby nebyl utiskován. Ale ten, kdo se stane vladařem z přízně mocných předáků a proti lidu, musí usilovati především o to, aby si získal lid. A bude mu to snadné, když jej vezme do své ochrany. Protože lidé, když se jim dostává dobra od toho, od koho čekali zlo, tím více přilnou k svému dobrodinci, lid je mu pak nakloněn ještě více, než kdyby se byl k vládě dostal jeho přízní. Získati si lid může vladař mnohými způsoby, protože však se mění podle okolností, nelze o této věci dáti přesné pravidlo,

a proto o tom pomlčíme. Jenom ten závěr vyvodím, že vladař musí míti lid na své straně; jinak nemá v dobách zlých žádnou oporu.

Nabis, spartský vladař, odolal obležení celým Řeckem a nejmítějším římským vojskem a ubránil proti nim svou vlast i svou vládu; a stačilo mu, když přišlo nebezpečí, zajistiti si několik málo lidí, kdežto kdyby mu byl býval nepřátelský lid, nebylo by mu to stačilo. A nikdo ať neodporuje tomuto mému názoru otřepaným úslovím, že *kdo staví na lidu, staví na bahně*, neboť to je pravda jenom tenkrát, když na lid spoléhá soukromý občan a když čeká, že široká veřejnost ho osvobodí z útisku jeho nepřátel nebo úřadů; v tom by se často mohl zmýlit, jak se to v Římě stalo Gracchům a ve Florencii panu Giorgiovi Scalimu¹³. Ale spoléhá-li na lid vladař, který umí poroučeti, a je-li to člověk udatný, který v protivenstvích neztratí srdce, který nezamešká ostatní přípravy a udržuje svou odvahou a svými rozkazy statečnost ve všech, nebude lidem zklamán a řekne si, že si postavil základy dobré.

Takové vlády bývají v nebezpečí pádu obyčejně tenkrát, když se z vlády občanské chtějí státí vládou absolutní. Takoví vladaři panují totiž buď sami, nebo prostřednictvím úřadů. V tomto druhém případě je jejich postavení slabší a nebezpečnější, protože jsou úplně závislí na vůli těch občanů, kteří jsou postaveni v čelo úřadů. Ti mu zvláště za časů nepříznivých velmi snadno mohou vzítí vládu buď tím, že budou pracovati proti němu, nebo tím, že ho nebudou poslouchati. Vladař pak v nebezpečí nemá již kdy chopiti se vlády absolutní, protože občané a poddaní, zvyklí dostávati rozkazy od úřadů, neposlouchají v neklidných dobách rozkazů jeho, takže bude v nejistém čase vždycky míti nedostatek spolehlivých lidí. Neboť takový vladař nemůže spoléhati na to, co vidí v dobách klidných, kdy občané vlády potřebují; v ten čas totiž každý chvátá za ním, každý slibuje a každý je ochoten dáti za něho život, protože smrt je daleko. Ale za časů zlých, kdy vláda potřebuje svých občanů, to potom se jich najde málo. A tato zkušenost je tím

¹³ Giorgio Scali, bohatý Florent'an, člen vlády, ale tak zpupný, že proti sobě popudil své spoluobčany, „ačkoli ho nedávno předtím zbožňovali“, a byl 1382 st'at. *Pozn. překl.*

ošetnější, že je možné učiniti ji jenom jednou v životě. Musí tedy moudrý vladař zaříditi všechno tak, aby jeho občané potřebovali jeho vlády vždycky, za všech okolností a poměrů; to potom mu budou věrni stále.

DESÁTÁ KAPITOLA

Jak je třeba měřiti síly každého vladařství

Když zkoumáme jakost těchto vladařství, musíme si všimnouti také toho, zdali má vladař takovou moc, aby se, je-li třeba, uhájil sám, nebo potřebuje-li vždycky, aby ho hájili jiní. A abych tuto otázku lépe objasnil, pravím, že sám se podle mého názoru může uhájiti ten, kdo má tolik lidí nebo peněz, že může postaviti dostatečnou armádu a utkati se v boji s každým, kdo ho napadne. A stejně potřebuje podle mého názoru vždycky cizí pomoci ten, kdo se nepříteli nemůže postaviti v poli, nýbrž je nucen uchýliti se za hradby a hájiti je.

O prvním případě jsme již mluvili a později ještě řekneme, čeho bude třeba. V případě druhém nelze říci nic jiného než povzbuditi takové vladaře, aby opevnili své sídlo a ostatního kraje aby nedbali. Neboť každý, kdo si dobře opevní své město a jinak si to se svými poddanými zařídí tak, jak již bylo a ještě bude řečeno, každý takový bude nepřitelem respektován, neboť lidé nikdy nemají rádi boje, při nichž jsou zřejmé nesnáze, a nikdo nemůže považovati za snadný útok na člověka, který má své sídlo opevněno a není obyvatelstvem nenáviděn. Německá města mají velikou svobodu na malém území, poslouchají císaře, jenom když chtějí, a nebojí se ani jeho, ani žádného jiného mocného souseda, neboť jsou opevněna tak, že každý si musí říci, že je jistě nepřijemné a nesnadné dobývati jich. Má totiž každé to město příkopy a pořádné hradby a dostatek dělostřelectva a ve veřejných skladech jídla, pití a paliva na celý rok. Kromě toho, aby uživilo lid beze ztráty obecních peněz, každé to město má vždycky na celý rok zásobu všeho, čeho je třeba, aby se lid mohl zabývati řemesly, která jsou životním nervem města a jimiž se obyvatelstvo živí. Dále si váží všelijakých vojenských cvičení, a kromě toho mají mnohá nařízení, aby takové vojen-

ské obyčejě neupadaly. Vladař tedy, který má pevné město a není nenáviděn, nemůže býti napaden. A kdyby přece byl, útočník by odtáhl s hanbou, neboť věci tohoto světa jsou tak měnivé, že je takřka nemožné, aby někdo mohl celý rok nečinně ležeti s vojskem pod hradbami a obléhati je. A kdyby někdo namítl, že lid, když má majetek za hradbami a vidí jej hořet, ztratí trpělivost a že dlouhé obležení a lítost nad ztrátou majetku v něm vzbudí nechuť k vladaři, tomu odpovím, že vladař mocný a srdnatý vždycky překoná takové těžkosti tím, že v poddaných vzbudí buď naději, že útrapy nebudou dlouhé, nebo strach z nepřítelovy krutosti, nebo si obratně zajistí ty, kteří se mu zdají příliš drzí. Kromě toho se rozumí, že nepřítel je nucen páliť a ničití jejich majetek před hradbami hned po svém příchodu, tedy v čas, kdy hlavy obležených jsou ještě rozpáleny a mají chuť brániti se. Tím méně tedy se vladař má čeho obávati, protože po několika dnech, když myslí vychladnou, škody jsou již udělány a zlo utrpeno, takže se to již nedá napraviti. A to potom se obyvatelé tím lépe sjednotí kolem svého panovníka, protože se jim zdá, že je jim zavázán, neboť jejich domy byly vypáleny a jejich pole zničena na jeho obranu. Je v lidské povaze, že člověk se cítí zavázán jak dobrodiním, jehož se mu dostává, tak tím, jež prokazuje. Když se to tedy všechno dobře uváží, prozíravému vladaři není nesnadné udržeti za obležení pevnou odvahu svých spoluobčanů, když má dosti potravin a obranných prostředků.

JEDENÁCTÁ KAPITOLA

O vladařstvích církevních

Zbývá nám teď uvažovati ještě o vladařstvích církevních. U těch jsou všechny těžkosti předtím, než je jich nabyto, protože jsou získávána buď osobní zdatností, nebo štěstím, ale potom jsou udržována jak bez zdatnosti, tak bez štěstí. Opírají se totiž o starobylé náboženské řády; a ty jsou vesměs tak mocné a pevné, že udržují panovníky u vlády, nechť si počínají nebo žijí, jak chtějí. Takoví panovníci mají sice státy, ale nehájí jich, mají sice poddané, ale nevládnou jim. A státy, třebaže jsou nehájeny, jim nejsou sebrány, a poddaní, třebaže nejsou ovládáni, nedbají toho a ani nemohou, ani je nenapadá odpoutati se od nich. Proto tedy jenom taková vladařství jsou šťastná a bezpečná. Protože však jsou řízena vyšší moudrostí, jíž lidská mysl nedosahuje, nebudu o nich mluvit. Jsou totiž zřizována a udržována bohem, takže uvažovati o nich by mohl jenom člověk domýšlivý a opovážlivý.

Nicméně, kdyby se mne někdo otázal, jak to, že církev dosáhla ve světské oblasti takové velikosti, ačkoli před Alexandrem VI. italští panovníci, a nejen mocní, nýbrž každý baron a zeman, i nejmenší, si jí ve světské oblasti vážil tak málo, kdežto teď se před ní třese i francouzský král, takže ho mohla vytlačit z Itálie a mohla zničiti Benátčany, třebaže je to věc známá, nezdá se mi zbytečné připomenouti ji.

Předtím, než francouzský král Karel přišel do Itálie, byla tato země pod vládou římského papeže, Benátčanů, neapolského krále, vévody milánského a Florentánů. Tito panovníci museli dbáti dvou hlavních věcí: především, aby do Itálie nevzkročil žádný cizinec se zbraněmi; a za druhé, aby žádný z nich nenabyl větší moci. Nejvíce byli hlídáni Benátčané a papež. K tomu, aby byla na uzdě držena rozpínavost Benátčanů, bylo třeba spolku všech ostatních, jako tomu bylo při obraně Ferrary. A jako brzdy proti rozpínavosti papežově se užívalo římské

šlechty, rozdělené ve dvě strany, v Orsiny a Colonny, takže vždycky bývala nějaká příčina k rozbrojům mezi nimi; a protože tam věčně stáli se zbraněmi v ruce před papežovými očima, papežská vláda byla stále slabá a bezmocná. A třebaže se nejednou vyskytl papež odvážný, jako byl na příklad Sixtus, přece ho ani osud, ani jeho osobní dovednost nikdy nezbavily této nesnáze. Příčinou toho bývala krátkost jejich života, protože za těch deset let, jež papež průměrně žil, sotva mohl zničit jednu z těch dvou stran: a když na příklad jeden takřka úplně vyhladil colonnovce, přišel druhý, nepřátelský Orsinům, který Colonnům zase pomohl k moci, ale nestačil vyhubit Orsiny. Právě proto se světská moc papežů těšila v Itálii tak malé úctě.

Potom nastoupil Alexander VI. a lépe než všichni papežové, kteří kdy byli, ukázal, jak velice může papež vyniknouti, má-li peníze a vojenskou moc. Prostřednictvím vévody Valentinského, a využiv příchodu Francouzů, vykonal všechno to, o čem jsem psal, když jsem mluvil o vévodově činnosti. A třebaže jeho úmyslem nebylo učiniti velikou církev, nýbrž vévodu, přece se to, co vykonal, obrátilo k velikosti církve, neboť zdědila po jeho smrti, a když padl také vévoda, ovoce jeho námah.

Potom přišel papež Julius a našel církev mocnou, neboť měla celou Romagnu, všichni římské baroni byli vyhubeni a Alexandrova odvaha zrušila jejich politické strany; a našel také otevřenou cestu k hromadění peněz, jíž před Alexandrem nikdy nebylo. Julius v těchto věcech nejen pokračoval, nýbrž ještě je rozšířil. Umínil si, že pro sebe získá Bolognu, že potře Benátčany, že z Itálie vyžene Francouze, a všechny tyto plány se mu zdařily; a to s tím větší chválou pro něho, že všechno dělal pro vzrůst církve, nikoli pro vzrůst soukromého člověka. Strany Orsinů a Colonnů také udržel v tom stavu, v němž je našel, a třebaže nejeden z jejich vůdců byl schopen buditi nepokoje, dvě věci je držely v klidu: velikost církve, protože jim naháněla strach, a za druhé to, že neměli kardinály, neboť příčinou bouří mezi nimi bývali kardinálové: nikdy nebyly ty dvě strany klidné, kdykoli měly kardinály, protože právě kardinálové udržují v Římě i venku sporné strany a nutí šlechtu,

aby je bránila; tak se pro ctižádost prelátů rodí nešváry a rozbroje mezi šlechtici.

Tak se stalo, že Jeho Svatost papež Lev našel tento pontifikát velmi mocný, a je naděje, že podobně, jak oni jej učinili velikým zbraněmi, on jej učiní největším a ctihodným svou dobrotivostí a jinými svými nekonečnými ctnostmi.

DVANÁCTÁ KAPITOLA

Kolik je druhů vojska a o námezdních vojácích

Když jsem byl jednotlivě pojednal o všech vlastnostech oněch vladařství, o nichž jsem si na počátku umínil uvažovati, a když jsem aspoň částečně probral příčiny jejich zdaru nebo nezdaru a ukázal, jak všelijak se mnozí snažili nabýti jich, zbývá mi teď pojednati zhruba o útočných a obranných prostředcích, jež jsou možné v každém z popsaných druhů vladařství. Řekli jsme si již, že každý vladař potřebuje dobré základy; jinak musí padnouti. Hlavní základy všech vlád jak nových, tak starých nebo smíšených, jsou dobré zákony a dobré vojsko. A protože nemohou býti dobré zákony tam, kde není dobré vojsko, a protože tam, kde je dobré vojsko, jistě jsou také dobré zákony, nebudu uvažovati o zákonech, a promluvíím o vojsku.

Pravím tedy, že vladař obhazuje svou vládu vojskem buď vlastním, nebo námezdným, nebo výpomocným, nebo smíšeným. Vojska námezdná a výpomocná jsou neužitečná a nebezpečná: a má-li někdo svou vládu založenu na vojsku námezdném, nikdy nebude státi pevně a bezpečně, neboť je to vojsko nesvorné, ctižádostivé a neukázněné, nespolehlivé, mezi přáteli zpupné a před nepřítelem zbabělé; nebojí se boha, je věrolomné ve styku s lidmi, tvá záhuba je odkládána jenom tak dlouho, dokud je odkládán útok, a v míru tě toto vojsko olupuje stejně jako ve válce nepřítel. Příčinou toho je, že námezdní vojáci nemají jiné lásky a jiného důvodu k vojenské službě než tu trochu žoldu; a ten nestačí, aby za tebe chtěli umíratí. Rádi svolují býti tvými vojáky, dokud neválčíš, jakmile však přijde vojna, touží utéci nebo odejítí.

Toto bych jistě dokázal bez veliké námahy, neboť zkázu Itálie nezavinilo nic jiného než to, že po mnoho let spoléhala na vojska námezdná. Ta dosáhla sice jistých úspěchů a zdála se udatná, když se bila mezi

sebou, jakmile však přišel cizinec, ukázala svou pravou tvář. Právě proto mohl francouzský král Karel dobýt Itálie bez výstřelu. A ten, kdo řekl, že příčinou toho byly naše hříchy, pravdu řekl; jenže nebyly to ty hříchy, jež myslil, nýbrž ty, o nichž jsem mluvil. A protože to byly hříchy vladařů, odpykali je oni.

Chci teď neblahost tohoto vojska dokázat jasněji. Námezdní velitelé jsou buď znamenití mužové, nebo nejsou. Jsou-li, nemůžeš jim důvěřovati, protože stále touží po vlastní velikosti buď tím, že vytlačí tebe, svého pána, nebo že vytlačí jiné, i když s tím nesouhlasíš. Jestliže však to není velitel zdatný, rozumí se, že tě zničí. A namítne-li se, že každý, kdo má vojsko v ruce, učiní totéž, nechť je v poměru námezdném, nebo nic, odpovím na to, že vojska má používat buď vladař, nebo republika; vladař má osobně vzít do svých rukou velení; republika má velení svěřiti svým občanům; a když je svěří někomu, kdo se neosvědčí, má ho vyměnit; a když je dobrý, má ho zákony držeti tak, aby nepřekročil svou pravomoc. Zkušenost ukazuje, že jenom ti vladaři a ty republiky, které mají vlastní vojska, mají úspěchy, kdežto vojska námezdná vždycky činí jenom škodu. A mnohem nesnadněji si občan podrobí republiku s vlastním vojskem než republiku s vojskem námezdným.

Řím a Sparta měly mnoho století vlastní vojsko a svobodu. Švýcaři mají nejsilnější vlastní vojska a největší svobodu. Příkladem dávných námezdných vojsk jsou Kartáginci. Po první válce s Římany nechybělo mnoho a jejich námezdní vojáci by si je byli podrobili, třebaže veliteli Kartáginců byli jejich vlastní občané. Po Epaminondově smrti postavili Thébané v čelo svého vojska Filipa Makedonského a ten jim, když zvítězil, vzal svobodu. Miláňané, když umřel vévoda Filip, vzali do svých služeb – proti Benátčanům – Francesca Sforzu, a ten, když u Caravaggia přemohl nepřátele, spojil se s nimi proti svým pánům Miláňanům. Jiný Sforza, jeho otec, když byl ve službách neapolské královny Giovanny, ji najednou nechal bez vojska, takže aby nepřišla o království, byla nucena vrhnout se do náručí krále aragonského.

A na námitku, že Benátčané a Florentané rozšířili dříve své panství námezdnými vojsky, a námezdní velitelé se přesto nestali vladaři, ný-

brž ochraňovali je, odpovídám, že Florentánům v tom přála šťastná náhoda, neboť z těch udatných vojevůdců, jichž se mohli obávat, někteří nezmíteli, jiní měli soky a jiní se se svou ctižádostí obrátili jinam. Nezmítel Giovanni Acuto, takže nebylo možné zjistit, je-li věrný, nebo nic; každý však musí přiznat, že Florentáné by mu byli bývali vydáni na milost, kdyby byl zmítel. Sforza měl proti sobě vždycky Braccia: hlídali jeden druhého. Francesco se obrátil se svou ctižádostí do Lombardie a Braccio proti církvi a proti Neapolskému království. Ale přistupme k tomu, co se přihodilo nedávno. Florentáné si najali za vojevůdce Paola Vitelliho, člověka velmi bystrého, který se z prostého občana stal velmi slavným mužem. Kdyby byl dobyl Pisy, nikdo nezapře, že Florentáné by byli bývali nuceni podrobiti se mu, neboť kdyby byl vstoupil do služeb jejich nepřátel, byli by bývali ztraceni; a kdyby si ho byli nechali ve svých službách, byli by musili poslouchati ho.

A když pozorujeme úspěchy Benátčanů, vidíme, že si počínali bezpečně a slavně, dokud válčili s vlastními vojsky, což bylo před tím, než se se svými výboji obrátili k pevnině, tedy tenkrát, kdy se šlechtou a s ozbrojeným lidem bojovali velmi udatně. Jakmile však začali bojovat na pevné zemi, zanechali udatnosti a přijali za své italské obyčeje. Na počátku svého růstu na pevnině, protože tam neměli veliké území a protože měli slavnou pověst, nepotřebovali se mnoho báti svých vojevůdců. Když však se rozrostli, což se stalo za Carmignuoly, poznali svou chybu. Když totiž viděli, jak je zdatný, neboť porazili pod jeho velením vévodu milánského, ale přitom pozorovali, jak liknavý je ve válce, řekli si, že s ním již nemohou vítěziti. Protože však ho nechtěli a nemohli propustiti ze služeb, aby neztratili, čeho nabyli, nezbylo jim, aby se zajistili, nic jiného než zabít ho. Potom byli jejich veliteli Bartolommeo da Bergamo, Roberto da San Severino, hrabě z Pitigliana a jiní. U těch se musili obávat porážky, nikoli úspěchů, jak se potom stalo u Vailá, kde v jediném utkání ztratili to, čeho nabyli s velikými náhami za osm století. Neboť takové vojsko přináší úspěchy jenom zdlouhavé, pozdní a malé, kdežto ztráty náhlé a obrovské.

A ježto jsem se s těmito příklady dostal do Itálie, která byla již mnoho let ovládána námezdnými vojsky, chci o tom pojednati podrobněji, aby poznání jejich původu a vývoje pomohlo zjednati nápravu. Musíte si uvědomiti, že když v těchto posledních časech císařství začalo býti z Itálie vytlačováno a papež v ní nabyt více světské moci, Itálie se rozdělila v několik států, neboť mnohá z velikých měst se chopila zbraní proti šlechtě, která je předtím pod císařovou ochranou utiskovala, a církve v tom města podporovala, aby nabyla větší světské moci. V mnohých jiných městech se jejich vladaři stali jejich občané. Tak se stalo, že Itálie se dostala takřka do rukou církve a několika republik, a protože kněží a občané nebyli zvyklí bojovati se zbraní v ruce, začali si do vojska najímati cizince. První, kdo proslavil toto námezdné vojsko, byl Alberigo da Conio z Romagne. Z jeho školy vyšli mezi jinými Braccio a Sforza, kteří svého času rozhodovali v Itálii o všem. Po nich přišli všichni ostatní, kteří až do našich dnů vládli italským vojskům, a výsledkem jejich statečnosti a zdatnosti bylo, že Itálie byla obsazena Karlem VIII., vydrancována Ludvíkem XII., znásilněna Ferdinandem Aragonským a zhanobena Švýcary. Počínali si tak, že především aby zjednali slávu svým zbraním, hanobili pěchotu. Dělali to proto, že nemajíce vlastní státy a bojujíce jenom po živnostensku, nemohli si zjednati slávu s trochou pěchoty, a veliké pěší vojsko nemohli uživiti; vydržovali si tedy jenom jízdu, s níž, i když jí měli méně, dosahovali zaopatření a slávy. Nakonec to došlo tak daleko, že ve dvacetitisícovém vojsku nebyly ani dva tisíce pěšáků. Kromě toho s velikým důmyslem pečovali o to, aby od sebe i od svých vojáků vzdalovali všechnu únavu a strach: v bitkách se nezabíjeli, nýbrž dávali se zajímati bez krveprolití, a potom jedni druhé bez výkupného propouštěli zase na svobodu. Nestřílivali v noci na pevnosti a ti v pevnostech nestřílivali v noci na stany; nezřizovali kolem táborů kolové hradby ani příkopy a v zimě neválčili. A všechny tyto věci byly dovoleny v jejich vojenských řádech a vymyšleny na to, aby se mohli, jak již bylo řečeno, vyhýbati únavě a nebezpečím. Tím vším přivedli Itálii do otroctví a do potupy.

TŘINÁCTÁ KAPITOLA

O vojácích výpomocných, smíšených a vlastních

Vojska pomocná, také neužitečná, jsou ta, když si zavoláš někoho mocného, aby ti se svým vojskem přišel pomoci a brániti tě, jak to v nedávném čase učinil papež Julius. Když na ferrarské výpravě viděl žalostné výkony svých námezdných vojsk, uchýlil se k vojsku výpomocnému, a dohodl se proto se španělským králem Ferdinandem, že mu se svým mužstvem a vojskem bude pomáhati.

Takové vojsko může býti užitečné a dobré pro toho, komu náleží, ale vždycky bývá škodlivé pro toho, kdo si je povolá na pomoc. Prohraje-li totiž, jsi poražen, a zvítězí-li, jsi jeho zajatcem. A třebaže takových příkladů jsou plny staré dějiny, přece se přidržím tohoto dosud svěžího příkladu papeže Julia II. Při své touze po Ferrare se nemohl rozhodnouti nerozvážněji, než že se úplně vydal do rukou cizího člověka. Jenom jeho veliké štěstí způsobilo, že nesklidil ovoce této své špatné volby. Když totiž jeho pomocná vojska byla u Ravenny na hlavu poražena, objevili se Švýcaři a proti všemu očekávání jeho i všech ostatních zahnali vítěze, takže nezůstal zajatcem nepřátel, neboť uprchli, ani svých pomocných vojsk, neboť zvítězil jinými zbraněmi než jejich. Florentáné, protože neměli žádné vojsko, přivedli si k Pise, aby jí dobyli, deset tisíc Francouzů a toto rozhodnutí jim přineslo větší nebezpečí než kterýkoli jiný čas jejich tísně. Konstantinopolský císař¹⁴, aby se vzepřel svým sousedům, povolal do Řecka deset tisíc Turků, ale když bylo po válce, nechtěli odejít, a to byl počátek porobenosti Řecka nevěrcům.

¹⁴ Konstantinopolský císař: Jan Cantacuzen. *Pozn. překl.*

Proto tedy ten, kdo chce nevíťeziti, nechť používá takových pomocných vojsk, neboť jsou ještě nebezpečnější než vojska námezdná. U pomocných sil je totiž záhuba neodvratná: jsou úplně jednotná a poslušná jiných lidí, kdežto u námezdných je k tomu, aby ti, když zvítězila, ublížila, třeba víc času a lepší příležitosti, protože netvoří jednotné těleso, a postavil sis je a platíš si je ty sám; a cizí člověk, kterého postavíš v čelo svého námezdného vojska, nemůže v něm tak brzy nabýti takového vlivu, aby ti mohl škoditi. Zkrátka: ve vojsku námezdném je nebezpečnější neschopnost a nedbalost v boji, v pomocném naopak statečnost. Moudrý vladař se proto vždycky vyhýbal těmto vojskům a používal vlastních a svoloval raději prohráti se svým vojskem než zvítěziti s cizím, protože správně usuzoval, že vítězství nabyté cizími zbraněmi není pravé vítězství.

Bez váhání budu vždycky uváděti jako příklad Cesara Borgiu a jeho činy. Tento vévoda vtáhl do Romagne s pomocnými vojsky. Přivedl tam samé francouzské vojáky a dobyl s nimi Imoly a Furlí. Protože však toto vojsko se mu potom nezdálo spolehlivé, usoudil, že námezdné vojsko je méně nebezpečné, a najal si do služeb Orsiny a Vitelly. A když i žoldnéři se mu pak zdáli v boji nejistí, nespolehliví a nebezpeční, zbavil se jich a pořídil si vojsko vlastní. A zde je snadno viděti rozdíl mezi těmi jednotlivými vojsky, když se uváží, čeho dosáhl vévoda, když měl jenom Francouze, když potom měl Orsiny a Vitelly a když nakonec zůstal se svými vojáky a s vlastními silami: vidíme, že jeho moc a vážnost stále vzrůstala a nikdy nebyl vážen tak, jako když každý viděl, že je úplným pánem svého vojska.

Nechtěl jsem se uchýliti od příkladů italských a nedávných, přece však nechci opominouti Hiera syrakuského, o němž jsem se již jednou zmínil. Když ho, jak jsem již řekl, Syrakusané učinili velitelem svých vojsk, Hiero brzy poznal, že námezdná milice není užitečná, protože její vůdcové byli zrovna takoví jako dnes naši italští. A protože usoudil, že ty žoldnéře nemůže ani si ponechati, ani propustiti, dal je všechny rozsekati na kusy a válčil potom s vojsky vlastními, nikoli cizími. Rád bych ještě připomenul jednu postavu ze Starého zákona, která je vhodným

příkladem. Když se David nabídl Saulovi, že půjde bojovat s filistínským vyzývavcem Goliášem, Saul, aby ho povzbudil, ozbrojil ho svými zbraněmi. Ale David, když si je oblékl, odmítl říka, že se v nich necítí dobře, a šel proto na nepřítele jenom s vlastním prakem a nožem.

Zkrátka: cizí zbraně buď ti padají z těla, nebo tě zatěžují, nebo tě škrtí. Karel VII., otec krále Ludvíka XI., když šťastně a udatně osvobodil Francii od Angličanů, pochopil, že je nezbytné opatřit si vlastní vojsko, a nařídil proto ve svém království povinné oddíly jízdy a pěchoty. Jeho syn Ludvík potom rozpustil oddíly pěchoty a začal najímati Švýcary, kterýžto omyl byl napodobován dalšími králi, a je, jak nyní jasně vidíme, příčinou nebezpečí, v nichž se octlo to království. Neboť král tím, že postavil do popředí Švýcary, zhoršil jakost všeho svého vojska, protože pěchotu zrušil úplně a vlastní jízdu podřídil cizí, takže jsouc teď zvyklá bojovat se Švýcary, domnívá se, že bez nich by nemohla vítěziti. Tak se stalo, že Francouzi na Švýcary nestačí a bez Švýcarů nic nesvedou proti jiným vojskům. Bylo tedy francouzské vojsko smíšené, zčásti námezdné, zčásti vlastní: taková vojska smíšená jsou sice mnohem lepší než vojska jenom námezdná nebo jenom výpomocná, ale mnohem horší než vojska vlastní. A nechť postačí uvedený příklad, protože francouzské království by bylo nepřemožitelné, kdyby bylo ten Karlův vojenský řád zdokonalovalo, nebo aspoň uchovalo. Ale lidská neprozíravost začíná mnohé, co se v první chvíli zdá dobré, protože to neprozrazuje svůj ztajený jed; podobně, jak jsem to nahoře řekl o souchotinových horečkách. Jenže jestliže ten, kdo je u vlády, poznává zlo teprve tenkrát, když se projeví, není vpravdě moudrý. Ale poznává zlo v zárodku je dáno málokomu. A když pozorujeme první rozklad říše římská, vidíme, že jeho příčinou bylo jenom to, že Řím začal najímati gótské žoldnéře. Neboť od tohoto počátku začala slábnouti moc římského impéria a všechna zdatnost, unikající z něho, vnikala do nich.

Docházím tedy k závěru, že žádné vladařství není jisté, nemá-li vlastní vojsko, a je úplně závislé na náhodě, protože nemá nic, co by je v zlých dobách ochraňovalo. A moudří lidé vždycky mýlili a soudili, že nic není tak slabé a nestálé jako pověst moci, nezaložené na vlastní

vojenské síle. A vlastní vojsko je to, které je složeno z poddaných nebo z občanů nebo z lidí úplně na tobě závislých. Každé jiné vojsko je buď námezdné, nebo výpomocné. A způsob, jak uspořádat vlastní vojsko, se najde snadno, rozváží-li se všechno, co jsem svrchu řekl, a popatří-li se, jak si vojsko opatřili a uspořádali Filip, otec Alexandra Velikého, a mnohé republiky a jiní vladaři. Právě to je způsob, kterému úplně důvěřuji.

ČTRNÁCTÁ KAPITOLA

Jaké jsou vladařovy povinnosti, co se týká vojska

Vladař tedy nemá míti jiného zájmu a myšlenky ani si nemá pilně hleděti ničeho jiného než války a její organizace a kázně. Neboť to je jediné umění, jež je očekáváno od člověka, který rozkazuje. A je to umění tak mocné, že nejen udržuje u moci ty, kteří jsou vladaři od narození, nýbrž pomáhá mnohdy i prostým občanům dosáhnouti té hodnosti. A naopak zase máme příklady, že vladaři, kteří mysleli více na požívačnost než na vojsko, ztratili svou vládu. A první příčinou, pro kterou ztratíš vládu, je nevědomost k tomuto umění, a příčinou, která ti k vládě pomáhá, je, že jsi v něm zkušený.

Francesco Sforza, protože měl vojsko, stal se ze soukromníka vévodou milánským. A jeho synové, protože se vyhýbali námahám a nepřijemnostem vojenským, stali se z vévodů soukromníky. Neboť mezi jinými zly, jež ti přináší neozbrojenost, je také to, že lidé tebou opovrhují, a to je jedna z oněch potup, před nimiž se vladař musí míti na pozoru, jak bude ještě ukázáno. Neboť ozbrojeného člověka vůbec nelze srovnávat s neozbrojeným. A bylo by proti rozumu, aby ozbrojený ochotně poslouchal neozbrojeného a aby neozbrojený byl bezpečen mezi ozbrojenými služebníky. Není přece možné, aby mezi nimi byl soulad, když je v jednom opovržen a v druhém podezíravost. Proto tedy vladař, který nerozumí vojenským věcem, vedle jiných nesnází, o nichž jsme již mluvili, nemůže ani býti ctěn svými vojáky, ani jim nemůže důvěřovati. Nikdy tedy nesmí pouštěti z mysli vojenský výcvik. A v míru se jím musí zabývat ještě pilněji než ve válce; a může to činiti dvojím způsobem: jednak prakticky, jednak teoreticky.

Co se týká výcviku praktického, musí nejen dbáti o kázeň a výcvik svého vojska, nýbrž také zabývat se stále hony, přivykati na nich tělo

svízelům a zároveň se seznamovati s povahou kraje, poznávati, kde se zdvíhají hory, kde ústí údolí a leží roviny a jakou povahu mají řeky a bažiny. A to všechno musí dělati s největší péčí, neboť takové znalosti jsou mu užitečné dvojným způsobem. Jednak se naučí znáti vlastní zemi a může lépe věděti, jak ji brániti. Jednak, zná-li z vlastní zkušenosti povahu jedné země, snadno porozumí také jiné zemi, v níž bude nucen po prvé se vyznati. Neboť kopce, údolí, roviny, řeky a bažiny, které jsou na příklad v Toskáně, se v nejedné věci podobají kopcům, údolím atd. v jiných zemích, takže známe-li zeměpisnou povahu jedné země, snadno můžeme pochopiti povahu zemí jiných. A vladař, který nemá tyto znalosti, nemá to hlavní, co má míti každý vojevůdce; neboť tyto zkušenosti učí najíti nepřítel, voliti vhodné ubytování, vésti správně vojsko, organizovati bitvy a výhodně obléhati opevněná místa.

Filopimén, vladař achajský, je spisovateli chválen mezi jiným proto, že v čas míru myslil vždycky jenom na způsoby války, a když byl s přáteli venku v krajině, často se zastavoval a uvažoval s nimi: „Kdyby nepřátelé byli tam na tom návrší a my se svým vojskem stáli zde, kdo z nás by měl větší výhodu? Jak a v jakém pořádku by bylo možné udeřiti na ně s jistotou? Jak bychom to musili udělat, kdybychom chtěli couvnouti? Jak bychom je musili pronásledovat, kdyby couvali oni?“ A předkládal jim dále všechny situace, v nichž se vojsko může octnouti, poslouchal jejich názory, říkal jim své a podpíral je důvody, takže pro takové ustavičné úvahy se mu potom, když vedl vojsko, nemohlo přihoditi nic, co by nedovedl napravit.

Ale co se týká výcviku teoretického, vladař musí čísti dějiny a uvažovati o činech vynikajících mužů, dívati se, jak si počínali ve válkách, zkoumati příčiny jejich vítězství a porážek, aby se mohl porážkám vyhnouti a vítězství aby mohl napodobiti, a hlavně musí jednati tak, jak jednal v minulosti ne jeden znamenitý muž, totiž napodobiti toho, kdo byl v minulosti chválen a kdo se proslavil, a stále míti na paměti jeho skutky, jak prý Alexander Veliký napodoboval Achilla, Caesar Alexandra, Scipio Kyra. A kdokoli čte Xenofontův životopis řečeného Kyra, poznává pak v Scipionově životě, jak ho to napodobování proslavilo

a jak velice se Scipio v mravnosti, v laskavosti, v lidskosti a v štědrosti přizpůsoboval všemu tomu, co Xenofon napsal o Kyrovi. Stejně si má počínati moudrý vladař a nikdy nemá v čas míru zaháleti, nýbrž pilně má sbíрати bohaté zkušenosti, aby z nich měl prospěch v časech zlých a aby ho osud, když se štěstí obrátí, našel připraveného odolávati jeho ranám.

PATNÁCTÁ KAPITOLA

O věcech, pro něž jsou lidé a hlavně vladaři chváleni nebo káráni

Ted' zbývá ještě podívat se, jak se má vladař chovati k poddaným a k spojencům. A protože vím, že o této otázce psali již mnozí, obávám se, že budu-li o tom psát také já, budu považován za domýšlivého, protože se při zkoumání tohoto námětu silně odchyľuji od postupu jiných autorů. Mým úmyslem totiž je psát užitečně pro chápavé lidi, a proto je podle mého názoru lepší hledati skutečnou pravdu daného námětu než pouhý jeho přelud. Mnozí si v bujně obraznosti vymýšleli republiky a monarchie, jaké ve skutečnosti nikdo nikdy neviděl a nepoznal. Neboť mezi tím, jak se žije a jak by se žítí mělo, je takový rozdíl, že ten, kdo nedbá skutečného života a přemýšlí jenom o tom, jak by život vypadati měl, učí se spíše své záhubě než svému zachování: člověk totiž, který chce ve všem všudy býti dobrý, musí zahynouti v prostředí, kde tak mnozí nejsou dobří. Z toho vyplývá, že vladař, který si chce vládu udržeti, musí uměti nebýti dobrým, aby dovedl chovati se podle potřeby buď laskavě, nebo nic.

Nechávám tedy stranou všechno, co si lidé o vladaři jenom vymýšlejí, pojednávám jenom o tom, co skutečně je, a pravím, že všichni lidé, zvláště pak vladaři – protože stojí výše – vyznačují se vlastnostmi, které jim přinášejí buď hanu, nebo chválu. Tak je jeden považován za štědrého a jiný za skoupého (úmyslně neříkám „za lakomce“, protože ve slově „lakomý“ je obsažen také pojem hrabivosti, kdežto „skoupý“ znamená člověka, který hospodaří se svým majetkem příliš opatrně); jeden je považován za člověka, který přeje také jiným, jiný za člověka, který by nejraději všechno zhlтал sám; jeden za ukrutného a jiný za laskavého, jeden za věrolomného a jiný za věrného, jeden za zženštilého a zbabělého, jiný za zuřivého a udatného, jeden za vlídného a jiný za

pyšného, jeden za chlípného a jiný za cudného, jeden za upřímného a jiný za potměšilého, jeden za neústupného a jiný za povolného, jeden za vážného a jiný za lehkomyšlného, jeden za zbožného a jiný za nevěřícího a tak dále. A vím, že podle názoru každého člověka by největší chvály byl hoden vladař, který by měl ze svrchu psaných vlastností ty, jež jsou považovány za dobré; protože však lidská přirozenost nedovoluje míti je a zachovávat je všechny, vladař si musí počínati tak obezřele, aby nebyl kárán pro vlastnosti, které by ho mohly připraviti o vládu; a ostatních vlastností, také špatných, ale nehrozících připraviti ho o trůn, aby se co možná vystříhal, ale není-li mu to možné, může jim povolovati s menší obavou. Přitom se ovšem nesmí obávati vzíti na sebe hanbu oněch špatných vlastností, bez nichž by si stěží uchoval vládu, neboť uváží-li se všechno dobře, zjistí se, že mnohé, co se zdá ctnostné, by ho přivedlo do záhuby, kdyby se tím řídil, a mnohé jiné, co se zdá neřestné, mu vynese jeho bezpečnost a dobro, když toho použije.

ŠESTNÁCTÁ KAPITOLA

O štědrosti a šetrnosti

Počínám tedy prvními ze svrchu psaných vlastností a pravím, že by bylo dobré býti považován za štědrého. Nicméně štědrost, provozovaná tak, že ti nevynese pověst člověka štědrého, ti škodí. Jestliže totiž konáš štědré skutky ctnostně a tak, jak konány býti mají, nebude tvá štědrost známa a neuchrání tě pověsti, že jsi lakomec. Kdo tedy chce uchovati si pověst člověka štědrého, nesmí opomíjeti žádnou okázalost, takže takový vladař spotřebuje na to celý svůj majetek a nakonec, bude-li si chtíti uchovati pověst člověka štědrého, bude nucen zatížit obyvatelstvo mimořádnými dávkami a daněmi a dělati všechno, co člověk může dělati, aby dostal peníze. To začne v poddaných probouzeti nenávisť k němu a lidé si ho přestanou vážiti, protože zchudl, takže uškodiv touto svou štědrostí mnohým a poděliv jich svými dary málo, stává se obětí sebe-menší nehody a ocitá se hned při prvním nezdaru v nebezpečí pádu. A když si to uvědomí a chce tomu uniknouti, ihned je pomlouván jako člověk skoupý. Proto tedy vladař, ježto nemůže býti bez vlastní škody štědrým tak, aby jeho štědrost byla známa, nesmí, je-li prozíravý, dbáti toho, že má pověst člověka skoupého, neboť časem bude stále více a více považován za štědrého, až lidé uvidí, že mu při té jeho šetrnosti dostačují jeho příjmy a že může bez nových daní ubrániti se nepříteli a vésti války: tak totiž bude štědrý ke všem těm, kterým nic nebere, a těch je nesmírně mnoho, a skoupý k těm, kterým nic nedává, a těch je málo.

Za našich časů vykonali veliké věci jenom takoví vladaři, kteří byli považováni za skoupé, a ostatní, jak jsme viděli, padli. Papež Julius II. použil sice své dobré pověsti štědrého člověka k tomu, aby dosáhl papežství, ale potom již neusiloval udržeti si ji, aby mohl vésti válku. Francouzský král vedl tolik válek, a přece neuložil svému národu žádné mimořádné daně, protože jeho dlouhá šetrnost vystačila na mimořádné

výdaje. Nynější španělský král, kdyby byl měl pověst člověka štědrého, nebyl by podnikl tolik vítězných výprav.

Proto tedy vladař, který nechce olupovati poddané, který chce mít možnost ubrániti se, který se nechce státi chudásem a člověkem opovrhovaným a nechce býti donucen k tomu, aby se stal loupeživým, nesmí dbáti nebezpečí, že bude považován za skoupého. Neboť skoupost je jedna z oněch špatných vlastností, které mu umožňují vládnouti. A kdyby někdo namítl, že Caesar dosáhl svou štedrostí vlády a mnozí jiní že dospěli k nejvyšším hodnostem právě proto, že bývali štedří a že bývali za štedré považováni, odpovím na to: buď jsi již vladařem, nebo jsi teprve na cestě k vladařství. V prvním případě je taková štedrost škodlivá, kdežto v případě druhém je ovšem nutné býti považován za štedrého. A Caesar byl právě jeden z těch, kteří se teprve chtěli dostat k římské vládě; kdyby však potom, když se tam dostal, byl zůstal na živu a kdyby svou štedrost nebyl zmírnil, byl by svou vládu zničil.

A namítne-li někdo, že mnozí se stali panovníky a vykonali s vojsky veliké věci, třebaže byli považováni za velmi štedré, odpovídám, že panovník rozdává buď ze svého, nebo z peněz svých poddaných, nebo z peněz jiných lidí. V prvním případě musí býti šetrný, v druhém musí býti štedrý ke všem. A panovník, který táhne s vojskem a žije z kořisti, z plenu a z výpalného, to znamená z cizího, ten musí býti štedrý, protože jinak by za ním vojáci nešli. Z toho, co není tvé a tvých poddaných, můžeš rozdávati štedře, jak to dělal také Kyros, Caesar a Alexander, neboť rozdávání cizího majetku tě nezavazuje slávy a moci, nýbrž zvyšuje je. Jenom rozdávání vlastního majetku ti škodí. A nic nepohlcuje tak velice samo sebe jako štedrost: zatím co jsi štedrý, ztrácíš možnost býti štedrým a stáváš se chudým a opovrhovaným nebo, abys unikl chudobě, loupeživým a nenáviděným. A mezi všemi věcmi, jichž se má panovník střežiti, je hlavně to, aby nebyl opovrhován a nenáviděn. A štedrost tě vede k tomu i onomu. Je proto moudřejší udržovati si pověst člověka skoupého, z níž se rodí sice hanba, nikoli však nenávisť, než abys z touhy po pověsti člověka štedrého byl nucen vydávati se v nebezpečí, že budeš mít pověst vydřiducha, z níž se rodí hanba i nenávisť.

SEDMNÁCTÁ KAPITOLA

O krutosti a vlídnosti, a zdali je lepší býti milován než obáván, nebo naopak

Přistupuji k dalším ze svrchu uvedených vlastností a pravím, že každý panovník musí toužiti, aby byl považován za vlídného, nikoli za krutého. Nicméně musí dbáti, aby své vlídnosti nepoužíval špatně. Cesare Borgia byl považován za ukrutníka, ale jeho krutost uklidnila Romagnu, sjednotila ji a vrátila jí mír a věrnost. Když se to dobře uváží, uvidí se, že Cesare Borgia byl mnohem laskavější než florentský lid, který z touhy, aby nebyl nazýván krutým, nechal zničit Pistoiu.

Nesmí tedy vladař dbáti, že má pověst ukrutníka, když jde o to, aby udržel své poddané ve svornosti a v oddanosti, neboť přes několik málo příkladných krutých trestů bude laskavější než ti, kdož přílišnou vlídností dovolují, aby bujely nepořádky, z nichž vznikají vraždy nebo loupeže; ty totiž škodí obyčejně celé obci, kdežto popravy, jež nařídí panovník, škodí jenom jednotlivcům. A mezi všemi panovníky je zvláště vladaři novému nemožné vyhnouti se pověsti člověka ukrutného, protože nové státy bývají plny nebezpečí. I Vergilius praví Didoninými ústy:

*Res dura et regni novitas me talia cogunt moliri, et
late fines custode tueri.*

(Těžkost doby a novost vlády mě nutí usilovati o to
a bedlivě střežiti hranic.)

Přesto však musí býti rozvážný v rozhodování i v jednání, nesmí se báti sám sebe a musí s umírněnou prozíravostí a lidskostí postupovati

tak, aby se z přílišné důvěřivosti nestal neopatrným a pro přílišnou nedůvěru nesnesitelným.

Z toho pak vzniká otázka, zdali je lepší býti milován než býti nenáviděn, nebo naopak. Odpověď zní, že by bylo třeba toho i onoho, protože však je těžké sloučiti ty dvě věci, mnohem bezpečnější je býti obáván než býti milován, když je již nezbytné voliti jednu z těch dvou věcí. O lidech lze totiž všeobecně říci toto: jsou nevděční, proměnliví, falešní, nestateční, chtiví zisku, a dokud jim prokazuješ dobro, jsou ti oddáni tělem i duší a nabízejí ti, jak jsem již řekl, svou krev, majetek, život a syny, dokud jich nepotřebuješ; jakmile však je ti jich třeba, bouří se ti. A vladař, který celou svou vládu založil na jejich slovech, padne, protože si nepřipravil nic jiného. Neboť přátelství, získaná peníze, a nikoli velikostí a šlechtností ducha, jsou sice zasloužená, ale nemáme je a nemůžeme jich v čas potřeby použít. Kromě toho lidé bezohledněji škodí tomu, kdo probouzí lásku, než tomu, kdo budí strach, neboť láska je držena páskou povinnosti a ta se při každé příležitosti, kdykoli jde o osobní prospěch, trhá, protože lidé jsou zlí; strach však je udržován obavou z trestu, a ta neopouští lidi nikdy.

Ale strach musí panovník buditi tak, aby se, když již nemůže získati lásku, vyhnul nenávisti. Je totiž docela dobře možné, býti obáván, ale přitom nikoli nenáviděn. Toho panovník dosáhne, když nevztáhne ruku na majetek svých občanů a poddaných a na jejich ženy. A když je přece nucen sáhnouti někomu na život, má to učiniti tenkrát, když k tomu má zřejmý důvod a dostatečné oprávnění. Především však nemá sahati na cizí majetek, neboť lidé zapomínají na otcovu smrt rychleji než na ztrátu majetku. A pak také: příležitostí k tomu, aby panovník odnímal majetek, je vždycky dosti, takže ten, kdo začíná žíti z lupy, vždycky najde vhodnou záminku k tomu, aby se zmocnil cizího majetku, kdežto naopak příležitostí k popravě bývá méně a rychleji se jich nedostává.

Ale když je panovník u vojska a musí se starati o mnoho vojáků, to potom je naprosto nezbytné, aby nedbal, že je považován za ukrutného, neboť nikdo, kdo nemá pověst člověka krutého, neudrží své vojsko sjednocené a schopné výkonu. Mezi podivuhodnými Hannibalovými

činy se uvádí také to, že ačkoli měl velmi veliké vojsko, složené z nejrůznějších lidí a voděné do bojů v cizích zemích, nikdy v něm nevznikly žádné spory ani mezi mužstvem, ani proti vrchnímu veliteli, ani v časech zlých, ani v časech dobrých. Příčinou toho nemohlo býti nic jiného než jeho nelidská krutost, která spolu s nesčetnými jeho dobrými vlastnostmi způsobila, že jeho vojáci v něm vždycky viděli člověka hrozného, ale zároveň hodného úcty. A nebýti jeho krutosti, ostatní jeho dobré vlastnosti by tohoto účinku nikdy nebyly dosáhly. Nerozvážní autoři se tomuto jeho výkonu jednak obdivují, jednak odsuzují jeho hlavní příčinu. A že ostatní jeho dobré vlastnosti by na to opravdu nebyly stačily, to lze viděti na Scipionovi, člověku velmi vzácném nejen v jeho době, nýbrž pokud sahá lidská paměť. Jeho vojska se mu ve Španělsku vzbouřila a příčinou toho nebylo nic jiného než jeho přílišná vládnost, která poskytovala jeho vojákům větší volnost, než se shodovalo s vojenskou kázní. Právě to mu Fabius Maximus v senátě vytkl a nazval ho pro to kazitelem římského vojska. A když jeden Scipionův legát zhubil obyvatelstvo sicilského města Locri, Scipio je nepomstil ani nepotrestal legátovu zpupnost, a to všechno mělo základ v jeho měkké povaze. Právě proto kdosi, když ho chtěl v senátě omlouvat, řekl, že mnozí lidé dovedou lépe sami nechybovati než chyby trestati. Taková povaha by časem byla zkazila Scipionovu dobrou pověst a slávu, kdyby se s ní byl dostal k vládě, protože však žil pod vládou senátu, tato jeho škodlivá vlastnost nejen zůstala skryta, nýbrž přispěla k jeho slávě.

Vraceje se tedy k tomu: býti obáván a milován, dospívám k závěru, že lidé milují, když sami chtějí, a bojí se, když chce panovník, takže moudrý vladař musí spoléhati na to, co závisí na jeho vůli, nikoli na to, co závisí na vůli jiných; jenom o to musí usilovati, aby se, jak bylo již řečeno, vyhnul nenávisti.

OSMNÁCTÁ KAPITOLA

Jak mají vladaři držeti dané slovo

Každý chápe, že je hodno chvály, když vladař drží dané slovo a žije v upřímnosti, nikoli v úskočnosti. Nicméně zkušenost našich časů nám ukazuje, že veliké věci vykonali panovníci, kteří málo dbali daného slova a kteří dovedli poplésti lidské mozky obmyslností, až nakonec překonali ty, kteří svou vládu založili na čestnosti.

Tu je třeba vědět, že jsou dva způsoby boje: jeden cestou zákonitou, druhý cestou násilí. Způsob první je vlastní člověku a druhý zvířatům. Protože však první způsob mnohdy nestačí, nezbyvá než uchýliti se k druhému. Musí tedy vladař dobře uměti počínati si jako zvíře i jako člověk. Staří autoři tomu zastřeně učili panovníky: popisují, jak Achilles a mnozí jiní dávnověcí vládcové byli dáni na výchovu kentaurovi Chironovi, aby je vychoval ve své kázni. A mítí vychovatelem napolo zvíře, napolo člověka, to neznamena nic jiného, než že vladař má uměti užívati jak povahy lidské, tak přirozenosti zvířecí; a že jedna bez druhé není trvanlivá. A když tedy je panovník nucen uměti dobře se chovati jako zvíře, musí si vzíti za vzor lišku a lva. Lev se totiž nedovede ubránit nastraženým pastím a liška se nedovede ubrániti vlkům. Chce-li tedy někdo uniknouti nástrahám, musí býti liškou, a kdo chce zastrašiti vlky, musí býti lvem. Ti, kteří jsou jenom lvem, nechápou svůj prospěch.

Nemůže tedy prozíravý panovník – ani nesmí – plniti dané slovo, když by mu to škodilo a když pominuly příčiny, pro něž se tím slibem zavázal. Kdyby všichni lidé byli dobří, toto pravidlo by nebylo dobré, protože však jsou zlí a neplnili by slib daný tobě, nesmíš ani ty plniti slovo dané jim. Panovník vždycky bude mítí dosti vhodných záminek na příkrášlení toho, že neplní slovo. Mohli bychom o tom dáti nesčetné příklady z posledních časů a mohli bychom ukázati, kolik mírových smluv a kolik slibů bylo učiněno neplatnými a marnými proto, že pa-

novníci nesplnili dané slovo, a jak ten, kdo si nejlépe uměl počínati jako liška, dopadl nejlépe. Je však nezbytné uměti tuto liščí povahu obratně zatajovati a uměti se dobře přetvařovati a chovati se licoměrně. Lidé jsou totiž tak prostomyslní a tak poslušní daného stavu, že licoměrník vždycky najde někoho, kdo se dá napáliti.

Z nedávných příkladů nechci pomlčeti aspoň o jednom. Alexander VI. nikdy nedělal nic jiného a nikdy nemyslel na nic jiného než na to, jak by lidi oklamal, a vždycky našel někoho, u koho se mu to podařilo. A nebylo nikdy člověka, který by byl něco tvrdil s větší silou a dokazoval něco s většími přísahami a který by byl své přísahy méně plnil. A přece se mu jeho licoměrnosti dařily podle jeho přání, protože dobře znal tuto stránku lidí.

Nemusí tedy panovník míti všechny svrchu psané vlastnosti, ale musí vypadati, jako by je měl. Odvažují se dokonce říci, že má-li je opravdu a užívá-li jich stále, jsou mu škodlivé, kdežto má-li je jenom zdánlivě, jsou mu prospěšné; právě tak jako zdáti se a také býti laskavým, věrným, lidským, upřímným a zbožným, ale tak, aby mu bylo možné a aby dovedl změnit se v pravý opak, kdykoli je třeba, aby takový nebyl, je totiž třeba uvědomiti si, že panovník, hlavně panovník, nový, nemůže zachovávat všechny ty vlastnosti, pro něž jsou lidé považováni za dobré, protože chce-li si udržeti moc, bývá často nucen jednati věrolomně nemilosrdně, nelidsky, protinábožensky. Musí proto míti povahu schopnou obracet se kam vítr, tam plášť, podle toho, jak mu to přikazuje vrtkavost osudu, a nemá se, jak již bylo řečeno, uchylovati od cesty ctnosti, pokud je to možné, jakmile však je to nutné, musí uměti kráčet i po cestách zlých.

Musí tedy vladař pečlivě dbáti, aby mu z úst nikdy nevyšlo nic, co by nebylo plně svrchu psaných pěti ctností, tak aby si o něm každý, kdo ho vidí a slyší, říkal, že je dokonale laskavý, čestný, upřímný, lidský a zbožný. A nic není tak potřebné, jako aby se zdálo, že má tuto poslední ctnost. Všeobecně lze říci, že lidé posuzují více očima než citem, neboť viděti je dáno každému, kdežto cítiti, co je pod povrchem, málokomu. Každý tedy vidí, jaký se zdáš, ale málokdo cítí, jaký opravdu jsi. A tito

málokteří se neodvažují postavit proti názoru mnohých, chráněných majestátem vlády. A skutky všech lidí, hlavně panovníků, proti nimž není odvolání, jsou posuzovány podle výsledků.

Panovník se tedy musí snažit, aby dosáhl vlády a aby si ji udržel: všechny jeho prostředky budou uznány čestnými a každý je bude chváliti. Neboť široké lidové vrstvy se dají nachytati na vnější zdání a na výsledek; a na světě není nic jiného než široké vrstvy, dav, v němž ti málokteří rozumní mají co mluvit jenom tenkrát, když je dav bezradný. Jistý současný panovník, jehož není radno jmenovati, nikdy nehlásá nic jiného než mír a věrnost, ačkoli je zapřísáhlým nepřítelem jak míru, tak věrnosti; a kdyby je byl zachovával, byly by ho obě ty věci nejednou připravily o slávu i o vládu.¹⁵⁾

¹⁵ Narážka na aragonského krále Ferdinanda V. Katolického (1452–1516), o němž i Guicciardini, který býval vyslancem u jeho dvora, napsal: „Má pověst vladaře, který často neplní daný slib. Myslím, že se dovede přetvařovat lépe než kdokoli jiný.“ *Pozn. překl.*

DEVATENÁCTÁ KAPITOLA

Jak je třeba střežiti se opovržení a nenávisti

A teď, když jsem již pojednal o nejdůležitějších ze svrchu psaných vlastností, o ostatních pohovořím zkrátka z toho všeobecného hlediska, že panovník, jak jsem zčásti řekl již nahoře, má se vyhýbati všemu, co by mohlo buditi nenávist a opovržení k němu. A dokud se tomu vyhýbá, dosahuje svých cílů a žádná nebezpečí mu nevzniká z jiných jeho špatností.

Nenáviděným ho, jak jsem již řekl, činí, když je loupeživý a když se násilím zmocňuje majetku a žen svých poddaných; toho se má zdržovati; neboť dokud nebere širokým vrstvám majetek a ženy, lidé žijí spokojeně a vladaři zbývá jenom boj se ctižádostí několika málo jedinců, a tu zabrzdí všelijakým způsobem a snadno. Opovržení k vladaři probouzí to, když je považován za nestálého, lehkomyšlného, zženštilého, zbabělého a nerozhodného; toho se panovník má střežiti jako nebezpečného úskalí a má se vynasnažovati, aby v jeho činech bylo viděti velikost, statečnost, vážnost, sílu; a v soukromých záležitostech svých poddaných se musí snažiti o rozsudky neodvolatelné a udržovati o sobě takové mínění, aby nikoho ani nenapadlo podvésti nebo napáliti ho. Vladař, který o sobě budí takové mínění, je velmi vážen a proti váženému muži se nepadno kují pikle; a nepadno bývá napaden, protože nepřítel ví, že je to muž znamenitý a uctíváný svým lidem.

Neboť vladař musí míti dvě obavy: jednu vnitřní, z vlastních poddaných, a druhou vnější, z cizích mocnářů. Obranou proti této druhé obavě jsou mu dobré zbraně a dobří spojenci; a vždycky, když bude míti dobré zbraně, bude míti dobré spojence; a vnitřní záležitosti bude míti upevněny vždy, když bude míti upevněny záležitosti vnější, ledaže by byly porušeny nějakým spiknutím; a kdyby také zahraniční situace

byla neklidná, zařídil-li se a žil-li, jak jsem řekl, vždycky, dokud se nevzdá, odolá každému náporu, jak to učinil zmíněný spartský Nabis.

Ale od poddaných, když zahraniční situace je klidná, je třeba obávat se, aby potají nekuli nějaké pikle: proti tomu se panovník dobře zajistí, když se vynasnaží nebuditi nenávist a opovržení k sobě a když se k lidu chová tak, aby s ním byl spokojen; a v tom si musí počínati, jak bylo podrobně řečeno nahoře. A jedním z nejmocnějších prostředků, jež panovník má proti spiknutí, je, že lid k němu necítí nenávist a opovržení, neboť ten, kdo osnuje spiknutí, si vždycky myslí, že zavražděním panovníka uspokojí národ; když však myslí, že by tím lid naopak pobouřil proti sobě, neodvážá se takového rozhodnutí, protože to potom jsou obtíže spiklenců nekonečné.

Zkušenost ukazuje, že spiknutí bylo mnoho, ale málo že jich mělo úspěch; neboť ten, kdo kuje spiknutí, nemůže býti sám ani si za spolčence nemůže vzíti jiné než ty, o nichž se domnívá, že jsou nespokojeni; jakmile však odhalíš takovému nespokojenci, co máš na mysli, ihned mu dáváš možnost, aby ukojil své touhy, protože prozradí-li tě, může za svou zradu doufati v největší odměnu; neboť vidí-li na jedné straně jistý zisk a na druhé prospěch pochybný a plný nebezpečí, musil by to – aby ti zachoval věrnost – býti buď vzácný tvůj přítel, nebo panovníkův zapřisáhlý nepřítel. A abych to krátce shrnul, pravím, že na spiklencově straně je samý strach, závist, podezíravost a to ho naplňuje zbabělostí, kdežto na straně panovníkově je majestát vladařství, zákony, spojenci a stát, kteří ho chrání. Takže přistupuje-li k tomu ještě náklonnost obyvatelstva, není možné, aby se někdo opovážil spiknutí. Neboť spiklenec se obvykle musí obávat trestu jenom před vykonáním svého činu, kdežto v tomto případě se musí trestu bát také potom, protože má proti sobě národ, a nemůže proto doufati v žádný azyl.

O tom by bylo možné dáti nesčetné příklady, ale uvedu jediný, z časů našich otců. Messer Annibale Bentivogli, děd dnešního pana Annibala, byl zabit Canneschy, kteří se proti němu spikli, a nezůstal po něm nikdo jiný než messer Giovanni, ještě v plenkách: ihned po té vraždě se lid vzbouřil a pobil všechny Canneschy. Stalo se tak proto, že lid byl

tenkrát v Bologni nakloněn rodu Bentivogliů, a to tak velice, že když po Annibalově smrti nezůstal nikdo, kdo by byl mohl vládnouti, a když zvěděli, že ve Florencii se z Bentivogliů narodil nějaký člověk, který se dosud považoval za syna jistého kováře, Bolognané si pro něho šli do Florencie a dali mu vládu ve svém městě; a vládl mu pak tak dlouho, až messer Giovanni dosáhl věku, potřebného k vládě.

Z toho tedy závěr: panovník má málo dbáti spiknutí, když je mu lid nakloněn; když však je mu lid nepřátelský a má ho v nenávisti, musí se obávat všeho a každého. A dobře zřízené státy a moudří panovníci velmi bedlivě myslili vždy na to, aby vlivné občany neuváděli v zoufalství a lid aby uspokojovali tak, aby žil ve spokojenosti, neboť to je jeden z nejdůležitějších panovníkových úkolů.

Mezi zeměmi dobře spravovanými a ovládanými za našich časů je království francouzské; jsou v něm nesčetná dobrá zřízení, na nichž závisí králova svoboda a bezpečnost, a první z nich je parlament a jeho autorita. Ten totiž, kdo zařizoval toto království, znal ctižádost mocných občanů a jejich zpupnost a usoudil, že je nezbytné, aby je nějaká uzda krotila; a na druhé straně znal nenávist širokých vrstev proti mocným, založenou na strachu, a chtěl lid upokojiti: nechtěl však, aby to měl na starosti král, protože mocní by na něho nevrážili, kdyby byl přízniv lidu, a lid by byl proti němu, kdyby byl nakloněn mocným, a právě proto zřídil rozhodčího, aby bez královy úhony bil mocné a byl přízniv slabším. Nemohlo býti lepšího zařízení ani moudřejšího ani větší opory královy i státní bezpečnosti.

Z toho lze vyvoditi ještě jedno naučení, že totiž panovník má trestní právo svěřiti jiným a právo milosti že má ponechati sobě.

Z toho další závěr: vladař si má vážiti mocných, ale nesmí proti sobě buditi nenávist v lidu. Mnohým se možná zdá, že život a smrt mnohých římských imperátorů poskytují příklady, které jsou v rozporu s tímto mým názorem, neboť nejeden z nich žil vždycky dokonale a projevoval velikost ducha, a přece ztratil vládu nebo byl zavražděn spiklenci z řad vlastních poddaných. Na tyto námitky odpovím tím, že proberu vlastnosti některých imperátorů a ukáži, že příčiny jejich zkázy se neliší od

toho, co jsem řekl. Přitom upozorním také na věci, které jsou hodny povšimnutí každého čtenáře dávnověkých dějů.

K tomu mi postačí pojednati o všech oněch imperátorech, kteří se vystřídali od filozofa Marca do Maximina. Byli to: Marcus, jeho syn Commodus, Pertinax, Julián, Severus, Antoninus, jeho syn Caracalla, Macrinus, Heliogabalus, Alexander a Maximinus. A především je třeba uvědomiti si, že v jiných vladařstvích je třeba bojovati jenom se ctižádostí mocných občanů, nebo snad někdy také se zpupností širokých lidových vrstev, kdežto římsští imperátoři měli ještě třetí nesnáz, totiž hrubost a hrabivost vojáků. Byla to nesnáz tak těžká, že zavinila pád mnohých z nich, neboť je nesnadné vyhovovati přáním jak lidu, tak vojska: lid má totiž rád pokoj a klid, a proto miluje vladaře pokojné, kdežto vojáci mají rádi vladaře bojovného, zpupného, ukrutného a loupeživého. Takové vlastnosti měl podle jejich přání projevovati ve vládě nad národem, aby mohli dostávat dvojnásobný žold a ukájeti svou hrabivost a krutost. To bylo příčinou, že takoví imperátoři, kteří neměli od přirozenosti nebo nedovedli si zjednati takovou autoritu, aby udrželi na uzdě obě ty strany, vždycky byli ztraceni. A většina jich, hlavně ti, kteří se k vládě dostali jako lidé úplně noví, když byli poznali obtížnost těch dvou smýšlení, vyhovovali raději vojákům a málo dbali toho, že hrubě ubližují lidu. Nezbyvalo jim nic jiného než takové rozhodnutí, neboť nemohou-li se panovníci vyhnouti tomu, aby nebyli někým nenáviděni, musejí především usilovati, aby nebyli nenáviděni většinou, a když toho nemohou dosáhnouti, musejí se ze všech sil snažiti, aby se vyhnuli nenávisti nejsilnější strany. Proto tedy oni imperátoři, kteří pro svou novost potřebovali mimořádné podpory, přidržovali se raději vojska než lidu. A i to jim pak prospělo nebo neprospělo teprve podle toho, jak si který panovník dovedl udržeti úctu vojáků.

To všechno, co bylo svrchu řečeno, způsobilo, že Marcus, Pertinax a Alexander právě proto, že všichni žili pokojně, milovali spravedlnost, nenáviděli krutost a byli lidštití a dobrotiví, všichni, vyjma Marca, skončili špatně. Jediný Marcus žil a umřel ve všeobecné úctě, protože nastoupil vládu z titulu dědičnosti a nepotřeboval k tomu uznání ani vo-

jáků, ani národů. Kromě toho měl mnohé ctnosti, které ho činily hodným úcty, a vždycky pečoval, aby jak jedna, tak druhá strana žila ve svých mezích, a nebyl proto nikdy nenáviděn ani v opovržení. Pertinax však se stal imperátorem proti vůli vojáků. A vojáci, přivyklí žítí za Commoda nevázaně, nemohli snést ten počestný život, k němuž je chtěl donutit Pertinax. Tím se stal nenáviděným, a když se k této nenávisti připojilo, protože byl stár, pohrdání k němu, padl hned v samém začátku své vlády. Z toho je třeba zapamatovati si, že nenávist vzniká právě tak ze skutků dobrých jako ze špatných. A proto tedy, jak jsem řekl nahoře, panovník, který si chce udržeti vládu, bývá často nucen nebýti dobrý; neboť, když je strana – lid, vojsko nebo šlechta –, které podle svého přesvědčení potřebuješ, máš-li se udržeti ve vládě, zkažena, musíš se řídit jejími choutkami a vyhovovati jim; a to potom jsou ti dobré skutky nepřáteli.

Ale přistupme k Alexandrovi: byl tak dobrý, že mezi jinými chválami, kterými je zahrnován, je také to, že za čtrnáct let jeho vlády nikdo neztratil život bez řádného soudního rozsudku. Přece však, protože byl považován za rozcitlivělého a za člověka, který se dává ovládati matkou, a protože tím na sebe uvrhl pohrdání, vojsko se proti němu spiklo a zabilo ho.

Když si teď proti tomu promluvíme o vlastnostech Commodových, Severových, Antoninových, Caracallových a Maximinových, řeknete si o nich, že byli hrozně nelítostní a hrabiví. Aby totiž vyhověli vojákům, neodpustili si žádnou křivdu, kterou je na lidu možné spáchat. A všichni, vyjma Severa, skončili špatně. Neboť v Severovi byla taková schopnost, že si udržel náklonnost vojáků, a že i když utlačoval lid, mohl stále vládnouti šťastně. Jeho schopnosti totiž způsobovaly, že vojáci si ho vážili a lidu se zdál tak hodným obdivu, že národ byl jakoby omráčen a úžasem otupen a vojáci uctíví a spokojení. A protože jeho skutky byly na nového vladaře veliké, chci zde krátce ukázat, jak si dovedl správně počínati jako liška i jako lev; o kterýchžto vlastnostech jsem již řekl, že je vladař musí napodobovati.

Když Severus poznal neschopnost císaře Juliána, přemluvil vojsko, jemuž v Slavonii velel, že bude dobře táhnouti do Říma a pomstí smrt císaře Pertinaxe, zavražděného císařskou gardou. A pod touto záminkou, nedav najevo, že touží po vládě, hnul se s vojskem proti Římu tak rychle, že byl již v Itálii, když se tam dověděli o jeho odchodu. Když přitáhl do Říma, senát ho ze strachu zvolil imperátorem a Julián byl zabit. Po tomto začátku zbývaly Severovi dvě těžkosti, chtěl-li se státí pánem celého státu: jedna v Asii, kde se Niger, velitel asijských vojsk, dal prohlásiti za císaře; a druhá na západě, kde Albinus také toužil po vládě. Protože usoudil, že by bylo nebezpečné ukázati se jako nepřítel obou, rozhodl se, že Nigra napadne a Albina podvede. Napsal Albinovi, že byl senátem zvolen za císaře, že však se o tu hodnost chce děliti s ním; a poslal mu titul caesara a se souhlasem senátu si ho přibral za kolegu ve vládě. Albinus tomu všemu věřil. Když však potom Severus přemohl a zabil Nigra a uklidnil východní záležitosti, stěžoval si po návratu do Říma v senátě na Albina, že prý je málo vděčný za všechno to dobré, co pro něho učinil: snažil prý se ho zrádně usmrtiti, a proto že je nutné jíti a potrestati jeho nevděk. A táhl pak za ním do Francie a vzal mu vládu i život. Kdo tedy podrobně zkoumá skutky tohoto císaře, shledá, že to byl nejdravější lev a nejúskočnější lišák. A uvidí, že byl obáván a ctěn každým, a vojskem nikoli nenáviděn; a nebude se diviti, že mohl, ačkoli byl nováček, držeti takovou říši, neboť jeho nesmírná autorita ho vždycky chránila před nenávisť, kterou v národu mohly probouzeti jeho loupeže.

Ale také Antoninus, jeho syn, byl velmi znamenitý a měl v sobě povahové stránky, pro něž se mu lid podívoval a pro něž byl oblíben u vojáků: neboť byl to člověk vojácký, znamenitě snášející každou únavu a pohrdající jemnými pokrmy a každou jinou změkčilostí. Právě proto ho všechna vojska měla ráda. Ale jeho dravost a ukrutnost byly tak veliké a neslýchané, protože po mnohých jednotlivých vraždách dal pobíti velikou část obyvatelstva římského a všechno obyvatelstvo alexandrijské, že byl hluboce nenáviděn všemi a že se ho začali báti i ti, jež měl kolem sebe. Byl proto zabit jedním centurionem uprostřed vlastní-

ho vojska. Z toho je třeba si zapamatovati, že vladař se takových smrtí, vyplynuvších z rozhodnutí odvážného a houževnatého ducha, nemůže uchrániti, protože takovou vraždu může na vladaři spáchat každý, komu nezáleží na vlastním životě. Ale obávati se jich vladař nemusí tak mnoho, protože se vyskytují velmi zřídka. Jenom toho se musí střežiti, aby se nedopouštěl vážných křivd na nikom z lidí, jejichž služeb používá a jež má kolem sebe ve vládních službách, jak to udělal Antoninus, když potupně zabil bratra onoho centuriona a ještě mu denně vyhrožoval, přece však ho stále držel ve své tělesné strážci. To byl skutek opovážlivý a zhoubný, jak se potom ukázalo.

Ale přistupme ke Commodovi, jemuž bylo velmi snadné držeti vládu, protože ji jakožto Marcův syn zdědil a stačilo mu kráčet v otcových stopách, aby uspokojil lid i vojáky. Protože však měl povahu krutou a bestiální, hleděl si, aby mohl svou loupeživost ukájeti na národě, vojska a popustil mu uzdu. Přitom však nedbal své důstojnosti, sestupoval často do arény, zápasil tam s gladiátory a dělal mnohé jiné potupné věci, nedůstojné císařského majestátu, takže vojsko jím pohrdalo. A když tak byl v nenávisti u jedněch a v opovržení u druhých, vzniklo proti němu spiknutí a byl zabit.

Zbývá nám vyprávěti o vlastnostech Maximinových. Byl to člověk náramně bojovný. A když vojsko zabilo Alexandra, o němž byla svrchu řeč, protože se mu omrzela jeho změkčilost, zvolilo si za císaře Maxima. Neudržel si vládu dlouho, protože byl v nenávisti a v opovržení pro dvě věci: jednak proto, že pocházel z nejnižšího rodu, protože pášával v Thrákii ovce (všichni to dobře věděli a každý jím proto opovrhoval), jednak proto, že na začátku své vlády odkládal svůj příchod do Říma a nástup na císařský trůn a nechal své prefekty v Římě i jinde v říši páchat mnohé krutosti, takže měl pověst člověka nesmírně ukrutného. Tak se stalo, že všichni byli pobouřeni opovržením k jeho nízkému původu a nenávistným strachem z jeho krutosti, takže napřed Afrika a potom také senát s celým římským obyvatelstvem a s celou Itálií se spikli proti němu; k nim se pak připojilo jeho vlastní vojsko: když obléhalo Aquileiu a naráželo při tom na potíže, znechuceno jsouc jeho kru-

tostí a obávajíc se ho méně, protože vidělo, jak mnozí jsou mu nepřátelští, zabilo ho.

Nebudu mluvit ani o Heliogabalovi, ani o Macrinovi, ani o Juliánovi, neboť byli v takovém opovržení, že zahynuli velmi rychle. Přistoupím však k závěru této úvahy a pravím, že dnešní panovníci nepotřebují s takovými obtížemi ukájet zvláštní požadavky svých vojáků, protože i když je nutné bráti na ně jistý ohled, snadno se tato otázka řeší, protože žádný z dnešních vladařů nemá vojsko tak pevně spjaté s vládou a se správou jednotlivých krajů, jako bývalo vojsko říše římské: vyhovovati vojákům více než národu bývalo tenkrát třeba proto, že vojáci bývali mocnější než lid; dnes však musí každý vladař, vyjma Turka a egyptského sultána, hleděti si více národa než vojska, protože národ může více než vojáci. Vyjímám z toho Turka, protože má vždycky kolem sebe dvanáct tisíc pěšáků a patnáct tisíc jezdců, na nichž závisí bezpečnost a síla jeho vlády, takže je nezbytné, aby si nedbaje, co tomu říká národ, udržel jejich přátelství. Podobná je vláda egyptského sultána, neboť je úplně v rukou vojáků, takže je nucen, nedbaje národa, uchovávat si jejich přátelství.

A musíte si uvědomiti, že tato sultánova říše se liší ode všech jiných vladařství, protože se podobá křesťanskému pontifikátu a ten nelze nazývati vladařstvím ani dědičným, ani novým. Neboť nestávají se dědici a panovníky synové zemřelého vladaře, nýbrž ten, koho zvolí lidé, mající to právo. A protože je to řád starý, nemůže býti nazýván vládou novou, protože při ní nejsou žádné z těch těžkostí, které bývají ve vladařství novém. Neboť třebaže vladař je nový, zřízení státu je staré a upraveno tak, že nastupuje na trůn jako vladař dědičný.

Ale vracím se k našemu námětu a pravím, že každý, kdo si rozváží svrchu psanou úvahu, uvidí, že buď nenávisť, nebo opovržení byly příčinou záhuby jmenovaných imperátorů; a uvědomí si také, jak to, že ačkoli část jich si počínala jedním způsobem a část způsobem opačným, jeden z nich měl konec šťastný a jiní nešťastný: to proto, že Pertinaxovi a Alexandrovi, protože to byli vladaři noví, bylo škodlivé a marné napodobovati Marca, panovníka dědičného; a podobně Caracalovi, Com-

modovi a Maximinovi bylo záhubné, že napodobovali Severa, protože nebyli tak dokonalí, aby mohli kráčet v jeho stopách. Panovník, který je ve vládě nováček, nemůže tedy napodobovati činy Marcovy, ani není nutné, aby napodoboval Severa, nýbrž musí si ze Severa bráti příklad v těch věcech, které jsou nezbytné pro založení jeho státu, a z Marka v tom, co je vhodné a slavné pro uchování státu již pevného a vyrovnaného.

DVACÁTÁ KAPITOLA

Zdali pevnosti a mnohé jiné věci, jež vladaři často činí, jsou užitečné, nebo škodlivé

Někteří panovníci, aby zabezpečili svou vládu, odzbrojili poddané. Jiní udržovali podrobené země rozštěpeny v nepřátelské strany. Jiní rozněcovali nepřátelství sami proti sobě. Jiní usilovali získati si ty, kteří jim byli na počátku jejich vlády podezřelí. Někteří si vybuodovali pevnosti. Jiní je zrušili a rozbořili. A třebaže o všech těchto věcech nelze říci přesný úsudek, dokud se nepřihlédne k zvláštnostem států, v nichž by bylo třeba učiniti nějaké takové rozhodnutí, přece o tom promluvíme tak podrobně, jak to tento námět dovoluje.

Nikdy se nestalo, že by byl své poddané odzbrojil panovník nový; naopak když je našel odzbrojené, vždycky je ozbrojil, neboť ozbrojíš-li je, takové vojsko je pak tvé a stávají se ti věrnými ti, kteří jsou ti podezřelí, a připoutáváš si ty, kteří ti byli věrní, a z poddaných se stávají oddaní stoupenci. A protože není možné ozbrojiti všechny poddané, stačí, když prokazuješ dobro těm, které ozbrojíš; před těmi ostatními jsi pak bezpečnější, neboť ozbrojení jsou ti za ten tvůj rozdílný postup zavázáni a ostatní tě omlouvají, říkajíce si, že je nutné, aby měli větší uznání ti, kteří mají větší nebezpečí a větší povinnosti.

Když však je odzbrojuješ, urážíš je hned na počátku své vlády a ukazuješ, že jim nedůvěřuješ buď pro jejich zbabělost, nebo pro jejich nespolehlivost: a to i ono probouzí nenávist k tobě. A protože nemůžeš býti bez vojska, musíš si pak opatřiti vojsko námezdné, o němž jsme již svrchu řekli, jaké je; ani kdyby bylo dobré, nemůže býti takové, aby tě uhájilo před mocnými nepřáteli a nedůvěřivými poddanými. Právě proto, jak jsem již řekl, nový panovník v novém vladařství vždycky si zřídil

vojsko. Příkladů toho jsou plné dějiny. Když však panovník získá nějaký nový stát a připojí jej jako novou část k svému státu starému, to potom je nutné odzbrojit tuto novou část vyjma ty, kteří se k tobě hlásili již tenkrát, když jsi té země dobýval. A také ty je třeba časem a vhodnými příležitostmi učiniti změkčilými a zhýčkanými a zaříditi si to tak, aby všechna vojenská moc tvého státu byla v rukou tvých vlastních vojáků, kteří žijí u tebe ve starém státě. Naši předkové a ti, kteří bývali považováni za moudré, říkali, že Pistoii bývalo nutné ovládati vnitřními rozbroji a Pisu pevnostmi; a právě proto rozněcovali v některých podrobených krajích rozbroje, aby si je snadněji udrželi. A to bývalo tenkrát, kdy Itálie byla v jistém smyslu vyrovnaná, jistě dobré; nezdá se mi však, že by se to hodilo za pravidlo pro dnešek. Soudím totiž, že rozbroje nikdy nepřinášejí nic dobrého; je dokonce nezbytné, že města žijící v rozbrojích jsou ihned ztracena, když se přiblíží nepřítel, neboť slabší strana se vždycky spojí s vnějším nepřítelem a druhá nebude moci odolati. Benátčané patrně z důvodů svrchu řečených udržovali v podrobených městech guelfské a ghibellinské strany, a třebaže je nikdy nenechali dojíti ke krvavým srážkám, rozněcovali mezi nimi rozbroje, aby občané byli zaměstnáni svými různicemi a nebouřili se proti nim. Ale nedopadlo to pro ně tak, jak zamýšleli, neboť když byli na hlavu poraženi u Vailá, jedna z těch stran se vzchopila a sebrala jim celou vládu. Jsou tedy takové způsoby projevem panovnickovy slabosti; neboť ve vladařství silném nejsou nikdy dovolovány takové rozbroje; jsou totiž prospěšné jenom v čas míru, protože je v nich možné snadněji ovládati poddané, kdežto ve válce ukazuje takový nepořádek svou šalebnost. Není pochyby o tom, že panovníci se stávají mocnými právě tím, že překonávají nesnáze a překážky, které jsou jim činěny; a právě proto osud, zvláště když chce učiniti mocným nějakého panovníka nového, kterému je více než vladaři dědičnému třeba nabýti autority, staví proti němu nepřátele a nutí ho zápasiti s nimi, aby měl možnost vítěziti a aby se na tom žebříčku, který mu přistavili jeho nepřátelé, dostal výše. A právě proto mnozí soudí, že moudrý vladař musí, když k tomu má příležitost, z chytráctví rozdmýchat nějaké nepřátelství proti sobě, aby

je mohl potlačiti a rozmnožiti tím vítězstvím svou velikost. Panovníci, a zvláště ti, kteří jsou noví, našli větší spolehlivost a užitečnost v oněch lidech, jež na počátku své vlády považovali za podezřelé, než v těch, kterým z počátku důvěřovali. Pandolfo Petrucci, vladař sienský, vládl více za pomoci těch, kteří mu byli podezřelí, než těch ostatních. Ale o této otázce se nemůže mluvití podrobně, protože je rozdílná podle toho, o jakého panovníka jde. Jenom tolik řeknu, že takové lidi, kteří na počátku něčí vlády byli nepřátelští, si panovník velmi snadno může získati, jestliže je jim třeba jeho opory; a oni jsou tím více nuceni sloužiti mu věrně, čím lépe vědí, že musejí svými skutky smazati nepříznivé mínění, které o nich vladař měl; tak z nich mívá panovník vždycky větší prospěch než z těch, kteří mu slouží s přílišnou jistotou, takže jeho záležitosti zanedbávají.

A protože toho tento námět vyžaduje, nechci opominouti jednu přípomínku tomu vladaři, který nabyl nové vlády za pomoci přízně obyvatel: že totiž musí dobře uvážiti, co přimělo ty jeho příznivce, aby mu pomohli k vládě; a není-li to přirozená náklonnost k němu, nýbrž jenom to, že nebyli s dřívější vládou spokojeni, jenom s velikou námahou a potíží si bude moci udržeti jejich přátelství, protože mu bude nemožné ukojiti všechna jejich přání. A když bude podle příkladů, jež vyplývají ze starých i nových událostí, pilně uvažovati o příčině toho, uvidí, že mnohem snadnější je získati si za přátele ony lidi, kteří byli s dřívější vládou spokojeni, a bývali proto jeho nepřáteli, než ty, kteří se z nespokojenosti stali jeho přáteli a pomohli mu zmocniti se vlády.

Zvykem panovníků – aby si bezpečněji uchovali vládní moc – se stalo budovati pevnosti jako uzdu a brzdu těch, kteří by něco zamýšleli proti nim, a aby měli bezpečné útočiště při prvním náporu. Chválím tento způsob, protože se ho užívalo již v dávných dobách. Přece však jsme viděli, že messer Niccolò Vitelli rozboural za našich časů dvě pevnosti v Cittá di Castello, aby si tam udržel vládu. Guid' Ubaldo, vévoda urbinský, když se vrátil do státu, z něhož ho vyhnal Cesare Borgia, rozmetal do základů všechny pevnosti v té zemi, neboť usoudil, že bez nich tam ztratí vládu nesnadněji. Bentivogliové učinili po návratu do

Bologne podobně. Jsou tedy pevnosti užitečné nebo nic podle poměrů. A když ti po jedné stránce prospívají, po druhé ti škodí. Dá se to říci takto: panovník, který se vlastních poddaných bojí více než cizinců, má stavěti pevnosti, ale ten, který se cizinců bojí více než vlastních poddaných, má jich nedbati. Sforzovskému rodu uškodila a bude škoditi milánská tvrz, kterou vybuodoval Francesco Sforza, více než kterýkoli jiný nepokoj v té zemi.

Nejlepší pevností je nebýti nenáviděn poddanými, neboť máš-li pevnosti, ale lid tě nenávidí, pevnosti tě nezachrání, protože obyvatelstvo, jakmile se chopí zbraní, vždycky najde dosti cizinců, ochotných pomáhati mu. Za našich časů jsme neviděli, že by pevnosti byly bývaly prospěly nějakému vladaři, leda hraběnce z Forli, když byl zabit hrabě Girolamo, její muž: pevnost jí totiž umožnila uniknouti náporu lidu, vyčkati pomoci z Milána a znovu dosáhnouti vlády; jenže okolnosti byly tenkrát takové, že žádný cizinec nemohl lidu přispěti na pomoc. Ale potom byla pevnost málo platná také hraběnce, když ji napadl Cesare Borgia a když se lid, jí nepřátelský, spojil s cizincem. Proto tedy tentokrát i po prvé by pro ni bývalo bezpečnější nebýti nenáviděna lidem než míti pevnost.

Když se to tedy všechno uváží, pochválím toho, kdo staví pevnosti, i toho, kdo je nebuduje, ale pokárám každého, kdo spoléhaje na své pevnosti, málo bude dbáti toho, že lid ho nenávidí.

JEDENADVACÁTÁ KAPITOLA

Jak si má počínati vladař, aby nabyl authority

Nic nebudí úctu k panovníkovi tak velice jako významné činy a to, když svými skutky dává vzácný příklad. Dnes máme takového vladaře ve Ferdinandovi, králi aragonském, nynějším králi španělském. Toho lze nazývati téměř novým panovníkem, protože ze slabého krále se stal vynikající pověstí a slávou největším panovníkem křesťanů. Pozorujete-li jeho činy, vidíte, že jsou všechny velmi vynikající a ne jeden dokonce neobyčejný. Na počátku své vlády zaútočil na Granadu a tento čin se stal základem jeho státní moci. Zprvu vedl válku liknavě a bez nejmenšího zdání nějakých překážek: zaměstnával tou výpravou myslí kastilských baronů, neboť myslíce na válku nemyslili na změnu vlády. A on zatím tímto způsobem nabýval slávy a moci nad nimi tak, že to ani nepozorovali. Penězi církve a národů mohl vydržovati vojsko a položití tou dlouhou válkou základy vlastní vojenské moci, která ho potom proslavila. Kromě toho, aby se mohl pustiti do větších podniků stále pod pláštíkem náboženství, dopustil se zbožné krutosti tím, že ze svého království vyhnal a vypudil španělské židy: nenašel by se příklad podivnější a vzácnější. Pod stejnou záminkou napadl Afriku, podnikl výpravu do Itálie a konečně udeřil na Francii. A tak osnoval stále veliké věci, jimiž ustavičně napínal pozornost a úžas poddaných a jejich zájem o jejich výsledek. A jeden ten čin se rodil z druhého tak, že lidé nikdy neměli volnou chvíli na to, aby si oddechli a mohli podniknouti něco proti němu.

Podobně velmi prospívá vladaři, když vykoná něco nevídaného ve vládě vnitřní – něco takového, jako se povídá o panu Bemaboovi z Mi-

lána¹⁶ –, kdykoli se naskytne příležitost učiniti něco neobyčejného, ať již prospěšného, nebo škodlivého občanskému životu, a odměňovati nebo trestati tak, aby se o tom dlouho mluvilo. A především se má vladař snažiti, aby každý jeho skutek o něm probouzel pověst, že je panovník veliký a vynikající.

Vážen je panovník také tenkrát, když je opravdovým přítelem a opravdovým nepřítelem, to znamená, když se veřejně postaví na něčí stranu proti někomu jinému; a to je vždycky prospěšnější než neutralita. Neboť, když se dva tvoji mocní sousedé perou, buď jsou takoví, že se máš co obávati vítěze, když jeden z nich vyhraje, nebo se nemáš čeho obávati. V obou těchto případech vždycky uděláš lépe, když přiznáš barvu a povedeš čestný boj. Neboť v prvním případě – nepřiznáš-li barvu – budeš vždycky kořistí vítěze – k radosti a spokojenosti poraženého – a nebudeš míti žádný důvod a nic na svou obranu a ochranu. Neboť vítěz nestojí o přátele, na něž není spolehnutí a kteří mu v neštěstí nepomohli. A ten, kdo prohrál, ti neposkytne ochranu, protože jsi nechtěl se zbraní v ruce býti účasten jeho osudu.

Antiochus přitáhl do Řecka, když si ho Aitolové zavolali, aby vyhnal Římany, a poslal posly k Achajům, spojencům Římanů, aby je utvrdili v neutralitě. Římané je ovšem přemlouvali, aby se chopili zbraní po jejich boku. Když se o tom jednalo v achajské radě, Antiochův legát je přemlouval, aby zůstali neutrální, ale římský legát na to odpověděl: – Co se týká toho, že prý pro váš stát je nejlepší a nejprospěšnější nevměšovati se do naší války, pravý opak je pravdou. Neboť nezúčastníte-li se jí, budete bez milosti a beze slávy kořistí vítěze. – Vždycky totiž ten, kdo není tvým přítelem, bude od tebe žádati neutralitu, a ten, kdo je ti přítelem, bude usilovati, abys vyhlásil boj. A nerozhodní panovníci, aby se vyhnuli současným nebezpečím, jdou obyčejně cestou neutrální, a to je obyčejně jejich záhuba. Když však se panovník směle prohlásí za spojence jedné strany, zvítězí-li ten, k němuž jsi se přidal, i když je

¹⁶ Bernabo z Milána: z rodu Visconti, známý svými podivínskými skutky, když byl členem milánské vlády. *Pozn. překl.*

mocný a jsi úplně závislý na jeho milosti, je ti zavázán a je zde také pou- to přátelství. A lidé nejsou nikdy tak nečestní, aby tě s nevděkem tak příkladným zničili. A pak také, vítězství nebývá nikdy tak úplné, aby vítěz nebyl nucen dbáti jistých ohledů, zvláště na spravedlnost, jestliže však ten, k němuž se přidáš, prohraje, poskytne ti útočiště, co možná ti pomáhá, a staneš se společníkem osudu, který se může obrátiti zase k dobrému. V druhém případě, když totiž oba bojující jsou takoví, že se nepotřebuješ obávat toho, kdo zvítězí, tím prozíravější je přidati se k jedné straně, neboť přispíváš ke zkáze jedné strany s pomocí strany druhé, která kdyby byla moudrá, by ji naopak před zkázou měla chrá- niti; a vyhraje-li – a není možné, aby s tvou pomocí nevyhrál –, je pak úplně závislý na tobě. Zde je třeba povšimnouti si, že panovník musí dbáti, aby se nikdy – ke škodě jiných – nespojoval s mocnějším mužem, než je on sám, vyjma když je nucen, jak bylo již řečeno, učiniti to; neboť zvítězí-li, jsi mu vydán na milost a nemilost, a každý panovník se ze všech sil musí snažiti, aby nebyl vydán na milost jiným. Benátčané se spojili s Francií proti vévodovi milánskému, ačkoli se tomu spojenectví mohli vyhnouti; vyplynula z toho jejich záhuba. Když však není možné vyhnouti se tomu – jako se to stalo Florentánům, když papež a Špa- nělsko táhli s vojskem na výpravu proti Lombardii –, to potom se pa- novník musí spolčiti z důvodů svrchu psaných.

Žádný stát si ovšem nesmí mysliti, že může učiniti nějaké jisté roz- hodnutí; naopak; musí si říkati, že každé jeho rozhodnutí bude nejisté; neboť v povaze věcí je, že člověk, kdykoli se snaží uniknouti jedné ne- příjemnosti, vždycky se ocitá v nebezpečí nepříjemnosti druhé: ale prozíravost záleží v umění rozeznávati jakost nepříjemností a zvoliti si jako dobro nepříjemnost méně zlou.

Dále má panovník dávatí najevo, že je milovníkem ctností, a lidí, vy- nikajících v některém oboru, má vyznamenávati. Dále má své občany povzbuzovati, aby pokojně vykonávali svá zaměstnání jak v obchodě, tak v zemědělství a v každém jiném lidském povolání, tak aby se nikdo nebál zvelebovati svůj majetek ze strachu, že mu bude sebrán, a jiný aby se nebál otevřítí obchod z obavy, že bude musiti platiti veliké daně.

Naopak má udělovati odměny těm, kteří to chtějí učiniti, a každému, kdo jakýmkoli způsobem zamýšlí zvelebiti své město nebo stát. Kromě toho musí ve vhodný roční čas zaměstnávat obyvatelstvo slavnostmi a divadly; a protože každá obec je rozdělena v cechy nebo spolky, musí přihlížeti k tomu ke všemu, navštěvovati je občas a dávatí svou osobou příklad lidskosti a štědrosti; při tom ovšem musí vždycky dbáti majestátu své důstojnosti, protože ten nesmí nikdy v ničem pochybiti.

DVAADVACÁTÁ KAPITOLA

O vladařových ministrech

Nemalý význam má pro vladaře volba ministrů. Jsou – podle toho, jak moudrý je vladař – dobří, nebo špatní. A nejlepší úsudek o vladaři a jeho rozumu si uděláme, když se podíváme, jaké lidi má kolem sebe. Když jsou to muži obratní a spolehliví, vždycky je možné považovati ho za moudrého, protože dovedl poznati jejich obratnosti a uchovati si jejich spolehlivost. Když však jsou jiní, vždycky je možné udělati si o něm úsudek nedobrá, neboť první chybu, kterou činí, činí tou volbou.

Každý, kdo znal Antonia da Venafro jako ministra Pandolfa Petrucciho, vladaře sienského, soudil, že Pandolfo je jistě člověk velmi moudrý, když má takového ministra. A protože jsou tři druhy lidských mozků: jeden chápe sám, druhý chápe jenom to, co mu jiní ukazují, a třetí nechápe ani sám, ani na cizí upozornění – ten první je znamenitý, druhý dobrý a třetí nemá ceny –, Pandolfo, jestliže neměl rozum toho prvního řádu, jistě jej měl aspoň dobrý. Neboť po každé, když někdo má schopnost rozeznávaní správnost a nesprávnost toho, co někdo dělá a mluví, poznává, i když sám není nejdůmyslnější, špatné a dobré skutky svých ministrů a dovede tyto chváliti a ony opravovati; a ministr nemůže doufati, že ho ošidí, a chová se správně.

Ale poznati ministra může vladař neklamně takto: když vidíš, že ministr myslí více na sebe než na tebe a že ve všech svých činech usiluje o svůj prospěch, takový nikdy není dobrým ministrem a nikdy mu nemůžeš důvěřovati. Neboť člověk, který má v rukou něčí stát, nikdy nesmí mysliti na sebe, nýbrž na panovníka, a nikdy se mu nesmí zmiňovati o ničem jiném než o věcech, které se týkají jeho státu. A panovník zase, aby si ministra nezkažil, musí na něho mysliti, vyznamenávaní ho, učiniti ho bohatým, zavazovati si ho, udělovati mu hodnosti a úřady, tak aby měl tolik cti a bohatství z tvých rukou, že nebude toužiti po

jiných hodnostech a bohatstvích, a aby to množství svěřených úřadů v něm budilo strach ze změny vlády, protože ví, že bez tebe by všechno ztratil.

Když tedy panovníci a ministři jsou takoví, mohou důvěřovati jeden druhému. Jsou-li však jiní, konec bude vždycky škodlivý buď jednomu, nebo druhému.

TŘIADVACÁTÁ KAPITOLA

Jak je třeba chrániti se pochlebníků

Nechci pominouti mlčením důležitou otázku a chybu, jíž se panovníci jen s obtíží uchrání, nejsou-li velmi prozíraví a nedovedou-li si dobře vybírat. Je to otázka pochlebníků. Jsou jich plné dvory, neboť lidé si v ješitnosti libují tak velice a mýlí se v názoru na sebe tak silně, že se mohou jenom stěží ubrániti tomuto moru. A když se mu chtějí ubrániti, jsou v nebezpečí, že lidé jimi budou opovrhovati. Neboť pochlebenství se brániti nelze jinak než tím, že lidem naznačíš, že tě neurážejí, když ti říkají pravdu. Ale může-li ti každý říkati pravdu, chybí ti úcta. Musí se proto prozíravý vladař přidržeti střední cesty, totiž vybrati si ve státě moudré muže. A jenom těm má dáti právo říkati mu pravdu, a i to jenom o těch věcech, na něž se zeptá, a o jiných ne. Musí však ptáti se jich na všechno, vyslechnouti jejich mínění a potom sám rozhodovati podle vlastního úsudku; a ke každé té radě a ke každému z nich se musí chovati tak, aby každý viděl, že je panovníkovi tím milejší, čím upřímněji mluví. Jiného však než tyto vybrané nesmí chtíti slyšet nikoho, za tím, co rozhodl, musí jíti a ve svých rozhodnutích musí býti houževnatý. Každý, kdo si počíná jinak, buď padne zásluhou pochlebníků, nebo se často mění podle různosti pochlebenství, a z toho pak vzniká malá úcta k němu.

Uvedu o tom příklad z nedávných časů. Páter Luca, kněz ve službách nynějšího císaře Maxmiliána, když mluvil o Jeho Veličenstvu, řekl, že se neradí s nikým a že přesto nic nedělá nikdy po svém: choval se tedy právě naopak, než jak jsem nahoře řekl. Císař je totiž člověk zamlklý, nesvěřuje se nikomu se svými záměry a nikoho se neptá na jeho názor; jakmile však začne své záměry prováděti, takže jsou pak zjevné a známé, lidé z jeho okolí hned začínají mluvit proti nim a on, protože snadno podléhá, od svých plánů ustupuje. Z toho plyne, že věci, které

dělá dnes, zítra ruší; a že se nikdy neví, co chce nebo zamýšlí dělati; a že není spolehnutí na to, co rozhodl.

Panovník se tedy musí raditi vždycky, ale jenom když chce on, nikoli když chce někdo jiný; musí dokonce odrazovati každého, aby ho ani nenapadlo raditi mu v něčem, na co nebyl tázán. Musí však sám dotazovati se pilně a o tom, nač se tázal, trpělivě poslouchati pravdu; má dokonce, když vidí, že někdo mu z nějakého ostychu pravdu neříká, hněvati se pro to. A jestliže někteří soudí, že panovník, který je považován za moudrého, je takový nikoli pro svou přirozenost, nýbrž zásluhou svých dobrých rádců, jistě se mýlí; neboť je neklamné a všeobecné pravidlo, že jenom tomu panovníkovi lze dobře raditi, který sám je moudrý; leda že by se náhodou svěřil člověku jedinému, který by ho ve všem ovládal a byl velmi moudrý. V tomto případě bude možná dostávati dobré rady, ale neudrží se dlouho, protože ten jeho moudrý rádce ho brzy připraví o vládu. Když však se vladař, který není moudrý, radí s více lidmi než s jedním, nikdy nebude míti rady souhlasné a sám je nebude uměti sloučiti tak, aby si neodporovaly. Každý z rádců bude mysliti na vlastní prospěch a panovník pak nedovede jejich rady ani posouditi, ani uvésti na správnou míru. A jinak nemůže býti, protože lidé budou vždycky špatní, dokud je něco nedonutí býti dobrými.

Z toho tedy závěr: dobré rady, nechť pocházejí od kohokoli, musejí míti původ v panovníkově moudrosti; nesmí tedy panovníkova moudrost prameniti jenom z dobrých rad.

ČTYŘIADVACÁTÁ KAPITOLA

Proč ztratili italští panovníci vládu

Nový panovník, který obezřele zachovává věci svrchu psané, bude vypadati jako panovník dědičný a bude ihned seděti na trůně bezpečněji a pevněji, než kdyby na něm jeho rod byl seděl odedávna. Neboť skutky panovníka nového jsou hlídány mnohem pozorněji než činy panovníka dědičného. A když národ vidí, že jsou to skutky dokonalé, panovník jimi získá na svou stranu a zaváže si mnohem více lidí, než kdyby byl ze starého rodu, neboť přítomné věci budí v lidech dojem mnohem silnější než minulé. A když jim přítomné věci prospívají, jsou šťastni a nehledají nic jiného; naopak, ještě svého panovníka ze všech sil obhajují, jestliže se ani v ostatních věcech neprohřešuje proti svým povinnostem. Tak zdvojnásobí vladař svou slávu, protože založí novou vládu a ozdobí a upevní ji dobrými zákony, dobrými vojsky, dobrými spojenci a dobrými příklady; stejně jako zdvojnásobí svou hanbu ten, kdo svou vládu zdědil a potom vlastní nemoudrostí ztratil.

Když pozorujeme panovníky, kteří za našich časů ztratili v Itálii vládu, jako na příklad neapolský král, vévoda milánský a jiní, uvidíme u nich především společnou chybu, co se týká vojska, a to z důvodů, o kterých bylo svrchu dlouze mluveno. Dále uvidíme, že buď si znepřátelili lid, nebo, když lid stál na jejich straně, že si nedovedli zabezpečiti šlechtu: neboť bez těchto chyb se udrží jenom ty vlády, které mají tolik energie, aby si mohly vydržovati vojsko v poli.

Filip Makedonský, nikoli otec Alexandra Velikého, nýbrž ten, který byl poražen Titem Quintiem, neměl veliký stát, když se to srovnává s velikostí Římanů a Řecka, kteří ho napadli. Přece však, protože to byl člověk vojácký a uměl připoutati si lid i zabezpečiti si šlechtu, vydržel válku proti nim několik let. A i když nakonec ztratil několik měst, vláda mu přece zůstala.

Proto tedy ti naši panovníci, kteří měli vládu v rukou již mnoho let a potom ji ztratili, necht' neobviňují osud, nýbrž vlastní neschopnost. Neboť když je v čas pokoje nikdy ani nenapadlo, že by se časy mohly změnit (a nepamatovati za jasného počasí na bouře, je obecná lidská chyba), když potom přišly zlé časy, chtěli se jim vyhnouti, nikoli brániti se. A doufali, že národové, znechucení zpupností vítězů, je zavolají nazpět. Takový postup je dobrý, když jiný není možný, ale velmi špatné je opominouti pro tuto cestu všechny ostatní, protože člověk nesmí nikdy padati s nadějí, že potom najde někoho, kdo ho zase zdvihne. To se totiž buď stane, nebo nestane, nebo také, když se to stane, nepřinese ti to bezpečnost, protože to byla záchrana nečestná a nezávislá na tobě. Neboť dobré, jisté a trvalé jsou jenom ty záchrany, které vyplývají z tebe samého a z tvé vlastní statečnosti.

PĚTADVACÁTÁ KAPITOLA

Jaký vliv má na lidské věci osud a jak je možné vzepříti se mu

Není mi neznámo, že podle názoru mnohých lidí osud a bůh ovládají pozemské věci tak, že člověk je svou moudrostí nemůže upravovati, ba vůbec na ně nemá žádný vliv. Z toho by se pak mohlo usuzovati, že nemá smyslu lopotiti se a že nezbývá než nechati se ovládati osudem. Tento názor se za našich časů rozšířil, protože jsme viděli a dodnes vidíme takové změny, že to přesahuje lidský rozum. Když tak o tom někdy přemýšlím, přikláním se z části k tomuto názoru. Přece však, protože člověk má přece také svobodnou vůli, míním, že je možná pravda, že osud rozhoduje o polovině našich skutků, že však o druhé polovině nebo o části o něco málo menší dovoluje rozhodovati nám.

Přirovnávám to k dravé řece: když se rozzuří, zaplavuje roviny, poráží stromy a domy, odnáší hlínu z jednoho místa a ukládá ji na jiné. Každý před ní prchá, každý couvá před její zuřivostí a nemůže se jí vzepříti. A přece, třebaže je tomu tak, lidé mohou v čas klidu učiniti hrázemi a náspy taková opatření, aby řeka, když se potom rozvodní, tekla určeným směrem nebo aby její nápor nebyl tak svévolný a tak škodlivý. Podobně je tomu s osudem: projevuje svou moc tam, kde se mu na odpor nestaví žádná spořádaná síla, a obrací své útoky tam, kde jak ví, nebyly vybudovány žádné hráze a náspy, aby jej zadržely. A podíváte-li se na Itálii, která je hlavním jevištěm těch velikých změn a rozpoutala je, vidíte, že je to kraj bez hrází a bez ochranných náspů. A že kdyby byla ohrazena náležitou silou jako Německo, Španělsko a Francie, ta povodeň by nebyla natropila tolik převratů nebo by se tam vůbec nebyla dostala. A tím budiž řečeno dosti o tom, jak je možné vzepříti se osudu vůbec.

Ale co se týká podrobností, pravím, že mnohého panovníka vidíme dnes na vrcholu štěstí a zítra na dně neštěstí, ačkoli nevidíme, že by byl změnil svou povahu nebo nějakou svou vlastnost. To vzniká podle mého názoru především z příčin, o nichž bylo již dlouze uvažováno, že totiž panovník, který úplně spoléhá na šťastný osud, je ztracen, jakmile se osud změní. Myslím také, že šťasten je ten, jehož postup je v souladu s danými poměry, a podobně že nešťasten je ten, jehož postup není v souladu s danými poměry. Vidíme totiž, že lidé si ve věcech, které je přivádějí k cílům každého z nich, to jest ke slávě a k bohatství, počínají rozdílně: jeden obezřele, jiný prchlivě; jeden násilnický, jiný obratně; jeden trpělivě, jiný právě naopak: a každý, třebaže jsou to způsoby rozmanité, může dosáhnouti cíle. A vidíme také, že ze dvou obezřelých jeden dosahuje cíle a jiný nikoli; a podobně mívají stejný úspěch dva, kteří si počínali rozdílně, protože jeden z nich byl obezřelý a druhý prudký. To nevyplývá z ničeho jiného než z daných okolností, totiž z toho, zdali jsou vhodné pro jejich postup, nebo nejsou. Tak je možné to, co jsem řekl, že totiž dva lidé, postupující rozdílně, dosahují stejného výsledku a že ze dvou, postupujících stejně, jeden dospívá svého cíle a druhý nic. Na témž závisí také rozdílnost úspěchu. Když totiž někdo si počíná obezřele a trpělivě a poměry i okolnosti jsou takové, že jeho počínání je v souladu s nimi, takový člověk bude mít úspěch; když však se poměry a okolnosti změní, dopadne špatně, protože nezměnil své počínání. A není na světě člověka tak moudrého, aby se dovedl vždycky přizpůsobovati, a to buď proto, že se nedovedeme odkloniti od toho, k čemu nás ponouká naše povaha, nebo zase proto, že člověk, který míval vždycky úspěch, když šel jistou cestou, nedá se přesvědčiti, že je pro něho dobré odchýliti se od ní. Proto tedy člověk obezřelý, když je čas, aby postupoval prudce, nedovede to, a proto se ztroskotá. Kdyby se tedy lidská povaha měnila stejně jako poměry a okolnosti, štěstí by se neměnilo.

Papež Julius II. postupoval při každém svém činu prudce a bezohledně a poměry a okolnosti byly náhodou tak příznivé tomuto jeho způsobu, že vždycky vyšel ze všeho s úspěchem. Podívejte se na jeho

první výpravu proti Bologni, když ještě žil messer Giovanni Bentivogli. Benátčané s ní nebyli spokojeni a také španělský král vyjednával s Francií stran tohoto papežova podniku. Ale papež přesto se s tou svou prudkostí a bezohledností osobně vydal na tu výpravu; a právě ta prudkost způsobila, že Španělsko a Benátčané byli tak překvapeni, že nehnuli ani prstem: tito ze strachu a Španělsko z touhy dostati opět celé Neapolské království. Zároveň pak získal papež na svou stranu krále francouzského, protože tento král, když viděl, že papež vytáhl proti Bologni, usoudil – protože chtěl získati jeho přátelství, aby mohl pokořiti Benátčany –, že mu nemůže odepřítí své vojsko, nechce-li ho veřejně uraziti. Provedl tedy Julius touto bezohlednou výpravou to, co by nikdy žádný papež nebyl dokázal s celou svou lidskou obezřelostí. Kdyby totiž byl s odchodem výpravy z Říma čekal – jak by to byl udělal každý jiný papež –, až bude míti o všem pevné smlouvy a všechno uspořádáno, nikdy by nebyl měl úspěch: francouzský král by si byl našel nesčetné výmluvy a ostatní by mu byli naháněli strach. Pomlčím o dalších jeho činech, vesměs podobných a úspěšných; a krátkost života mu umožnila nepocítiti nezdaru; neboť kdyby byly přišly časy, kdy by bylo třeba počínati si obezřele, byla by z toho vyplynula jeho záhuba, neboť nikdy by se nebyl odchýlil od toho, k čemu ho ponoukala vrozená povaha.

Z toho tedy závěr: protože osud se mění a lidé se houževnatě drží svých způsobů, člověk má štěstí jenom tak dlouho, dokud je jeho počínání v souladu s osudovými poměry, a jakmile není souladu, člověk je nešťasten. Já sám pak míním, že lepší je býti prudkým a bouřlivým než příliš obezřelým a opatrným, neboť štěstěna je žena, a kdo si ji chce udržeti v poddanství, musí ji bítí a držeti zkrátka; a je známo, že snadněji se dává ovládati lidmi prudkými než těmi, kteří si počínají vlažně. Právě proto má stejně jako žena ráda mladé lidi, protože mají méně ohledů, jsou divočejší a vládnu jí odvážněji.

ŠESTADVACÁTÁ KAPITOLA

Výzva, aby Itálie byla vyrvána a vysvobozena z rukou barbarů

Když tedy uvažuji o všech těch věcech, o nichž jsme nahoře mluvili, a když tak sám v sobě přemýšlím, zdali jsou dnes v Itálii časy schopné proslavit nějakého nového vladaře a zdali jsou takové poměry, které by moudrému a statečnému panovníkovi poskytovaly příležitost zavést v Itálii takovou vládní formu, aby byla jemu ke cti a všem lidem ku prospěchu, zdá se mi, že okolnosti jsou novému vladaři tak příznivé, že nevím, byl-li kdy příhodnější čas než tento. A bylo-li, jak jsem již řekl, nutné – jestliže se měla projevit Mojžíšova zdatnost –, aby národ izraelský byl poroben v Egyptě, a bylo-li pro poznání Kyrova velikého ducha třeba, aby Peršané byli utiskováni Médy, a pro poznání Theseovy znamenitosti, aby Athéňané byli rozprášeni, stejně dnes bylo k tomu, aby byla poznána znamenitost a zdatnost italského ducha, nutné, aby se Itálie octla v těch koncích, v nichž je teď, a aby byla ještě porobenější než Hebreové, ještě zotročenější než Peršané, ještě roztržitější než Athéňané, bez vůdce, bez pořádku, bita, oloupena, rozervána, nepřátelskými nájezdy zaplavována a aby vytrpěla všechny možné hrůzy. A třebaže se do těchto dnů v nejednom muži ukázal zásvit naděje, takže bylo možné domnívat se, že byl poslán od boha ke spáse Itálie, přece ho později, když byl v nejúsilnější práci, štěstí opustilo.

Leží tedy Itálie dále v mdlobách a čeká, kdo asi ji vyléčí z jejích bolestí, skončí plenění Lombardie a drancování Neapolského království a Toskány a vyhojí její rány, proměněné dlouhým časem v hluboké hnisavé boláky. Vyzývá boha, aby jí poslal někoho, kdo by ji vysvobodil z této krutosti a z cizáckých zpupností. Je úplně připravena a ochotna kráčet za praporem, jen kdyby zde byl někdo, kdo by se ho chopil. Ale není zde dnes nikdo, v koho by mohla doufat více než ve váš slavný

rod, který by se se svým štěstím a se svou dokonalostí, podporovanou bohem a církví, jíž stojí teď v čele, mohl učiniti hlavou toho vykoupení. A to nebude příliš těžké, budete-li míti na paměti skutky a život vzorů svrchu uvedených. A třebaže takových lidí je velmi málo a jsou hodni obdivu, přece jenom to byli lidé a žádný z nich neměl tak krásnou příležitost, jako je tato: neboť jejich dílo nebylo spravedlivější než toto, ani snadnější; a ani bůh jim nebyl více přízniv než vám. Neboť zde je spravedlnost veliká: „*iustum enim est bellum quibus necessarium, et pia arma ubi nulla nisi in armis spes est*“ (spravedlivý jest totiž boj tam, kde jest nutný, a posvěcená zbraň tam, kde není naděje než ve zbraních). Ochota k boji je zde veliká; a tam, kde je veliká ochota, nemůže býti veliké těžkosti, bude-li postupováno podle příkladu těch, jež jsem postavil za vzor. Kromě toho zde byly viděny nevidané věci způsobené bohem¹⁷: moře se otevřelo; oblak vám ukázal cestu; z balvanu vytryskla voda; přšla mana; všechno přispívalo k vaší velikosti. Ostatní musíte učiniti vy. Bůh nechce učiniti všechno, aby nám neodňal svobodnou vůli a náš díl slávy.

A není divu, že žádný ze jmenovaných Italů nemohl vykonati to, več lze doufati od vašeho slavného rodu, a že se ve všech těch italských převratech a válkách vždycky zdá, že vojenská udatnost v Itálii vyhyнула. To plyne z toho, že staré řády v Itálii nebyly dobré a nebyl zde nikdo, kdo by byl dovedl vytvořiti nové. A nic na světě není člověku, který dosáhne vlády, ke cti tak velice, jako když vytvoří nové zákony a nové řády. Jsou-li to zákony a řády s pevnými základy a mají-li v sobě velikost, přinášejí mu úctu a obdiv.

A v Itálii je dosti suroviny a lze jí dáti každý tvar. Je zde veliká zdatnost v údech, i když je jí nedostatek v hlavách. Podívejte se na souboje a na šarvátky malých oddílů, jak v nich Italové vynikají silou, obratností a důmyslem nad své soupeře. Jakmile však se podíváme na vojsko, nevidíme nic takového. A všechno to zaviňuje slabost vůdců. Neboť těch,

¹⁷ Nevidané věci způsobené bohem: Machiavelli zde jistě nemíní žádné zázraky současné, nýbrž používá k podepření své výzvy obrazu biblického. *Pozn. překl.*

kteří něco dovedou, nikdo neposlouchá a každému se zdá, že všemu rozumí, protože až dosud zde nebyl nikdo, kdo by byl dovedl vyšinouti se schopnostmi a štěstím tak vysoko, aby mu ostatní ustoupili. Právě to je příčinou, proč se vojsko, složené jenom z Italů, nikdy za tak dlouhý čas, v tolika bitvách, svedených v minulých dvaceti letech, neosvědčilo. Svědkem toho je Taro a potom Alessandria, Capua, Janov, Vailà, Bologna, Mestri.

Jestliže se tedy váš slavný rod chce řídití příkladem oněch znamenitých mužů, kteří vysvobodili své země, především je nezbytné opatřiti si jako správný podklad každého podniku vlastní vojska, neboť není možné míti vojáky věrnější, opravdovější a lepší. A třebaže každý z nich je dobrý, všichni dohromady se stanou lepšími, když budou viděti, že jim velí, má je v úctě a vydržuje si je jejich vlastní panovník. Je tedy nezbytné připraviti si takové vojsko, aby bylo možné ubrániti se s italskou udatností cizincům. A ačkoli švýcarská a španělská pěchota je považována za strašnou, přece mají obě své vady, pro něž by se jim někdo třetí mohl nejen postaviti na odpor, nýbrž také důvěřovati ve vítězství nad nimi. Španělové totiž nemohou odolati jízdě a Švýcaři se zřejmě bojí pěchoty, když ji vidí v boji stejně neústupnou, jako jsou oni sami. Zkušenost již ukázala a ještě ukáže, že Španělové nemohou odolati francouzské kavalerii a Švýcaři byli na hlavu poraženi pěchotou španělskou. A třebaže toto poslední nebylo dokázáno úplně, přece ukázkou toho jsme měli v bitvě u Ravenny, kde se španělská pěchota utkala s německými oddíly, které užívají stejné taktiky jako vojska švýcarská: Španělové tenkrát se svou tělesnou hbitostí a za pomoci štítů pronikli pod jejich píky a mohli na ně bezpečně dorážeti, aniž tomu Němci mohli zabrániti; a kdyby na ně nebyla udeřila jízda, byli by je pobili všechny. Když tedy jsou známy vady obou těchto pěchot, je možné organizovati novou, takovou, aby odolávala jízdě a aby se nebála pěchoty: toho se nedosáhne jenom novými druhy zbraní, nýbrž hlavně změnou bojové taktiky. Právě takové věci, když je panovník nově zavede, zjednávatí mu slávu a velikost.

Nesmí se tedy promeškati tato příležitost, aby Itálie po tak dlouhém čase konečně uviděla svého vykupitele. Ani říci nedovedu, s jakou láskou by byl přijat ve všech těch krajích, které trpěly cizími zátopami, s jakou žízni po odvetě, s jakou neúpornou věrností, s jakou úctou, s jakými slzami. Která brána by se před ním zavřela? Který lid by mu odepřel poslušnost? Čí závist by se mohla postavit proti němu? Který Ital by mu odepřel úctu? Každému je již do duše protivná tato cizácká nadvláda.

Vezmi tedy Váš vznešený rod na sebe tento úkol s oním duchem a s onou nadějí, s nimiž jsou počínány věci spravedlivé, aby pod jeho korouhví byla povznesena tato vlast a aby se pod jeho patronancí naplnila Petrarцова slova:

Udatnost se proti vzteku
chopí zbraně ke krátké jen řeži,
neboť síla dávných reků
dodnes v srdcích italských všech leží.

Niccolò Machiavelli

Vladař

Edice E-knihovna
Překlad Jaroslav Zaorálek
Redakce Jaroslava Bednářová

Vydala **Městská knihovna v Praze**
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 13. 2. 2018

ISBN 978-80-7587-681-2 (epub)
ISBN 978-80-7587-682-9 (pdf)
ISBN 978-80-7587-683-6 (prc)
ISBN 978-80-7587-684-3 (html)